

LUNDS
UNIVERSITET

Rätten som orättvis

En rättssociologisk studie om samspelet mellan politik och juridik inom jämkning av brottsskadeersättning.

Av Olivia Hjelte & Amanda Rehm

LUNDS UNIVERSITET
Rättssociologiska institutionen

Kandidatuppsats (RÄSK02)
Vårterminen 2020

Handledare: Karl Dahlstrand

Examinator: Peter Bergwall

Förord

Detta examensarbete sätter punkt för vår kandidatutbildning i Kriminologi på Lunds universitet. Arbetet har utförts på Lunds rättssociologiska institution och motsvarar 15 högskolepoäng.

Idén att skriva om brottsskadeersättning och jämkning kom under de fyra månader som vi spenderade tillsammans vid University of Maryland, då vi mötte Dr. Cortney Fisher. Cortneys passion för, och arbete med, brottsoffers rättigheter öppnade våra ögon för hur brottsoffer bemöts och behandlas både i rättsväsendet och samhället i allmänhet. Det var den inspiration som vi tog med oss när vi skulle välja ett uppsatsämne.

Avslutningsvis vill vi säga tack till de personer som hjälpt oss genom detta examensarbete. Vi vill framförallt tacka en källa för ojämförlig insikt, visdom och stöd som vi har haft i form av vår lärare och handledare Karl Dahlstrand, vars råd alltid kommer att uppskattas. Ett stort tack går även till våra informanter som ställt upp med deras expertis och tid. Vi vill också tacka våra familjer, vänner och diverse hanteringsmekanismer, som har stöttat oss igenom dessa tre år på Lunds universitet. Slutligen, vill vi tacka varandra för ett fint samarbete och en ännu finare vänskap.

Lund den 19 Maj 2020

Olivia Hjelte

Amanda Rehm

Abstract

The Crime Victim Compensation and Support Authority follows and implements the Criminal Injuries Compensation Act with the purpose to offer support and help to individuals whom have suffered from crimes. However, the question regarding victim compensation and its purpose have been discussed frequently by the Swedish government as well as researchers who primarily discussed how to decide the correct implementation and estimation of victim compensation.

The Criminal Injuries Compensation Act, however, consists a paragraph which restricts the instances where compensation is deemed unjustifiable. The essay's purpose is therefore to study the enforcement and interpretation of aforementioned paragraph with the aim to increase knowledge on how political influences play into the juridical practice. This is accomplished with an empirical study, where experts within the subject of victim compensation participates in qualitative interviews. The empirical findings proved how the relationship between politics and law is heavily intertwined and that it is particularly palpable in the implementation and distribution of victim compensation. The analysis and conclusion presents themes of social construction, idealisation of victims and touches on the debate on how justice and moral places within the Swedish justice system.

Keywords: compensation adjustment, Criminal Injuries Compensation Act, criminal politics, ideal victims, victim compensation,

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Bakgrund	2
3. Syfte	3
3.1 Frågeställning.....	5
3.2 Avgränsning	6
4. Disposition	7
5. Relevant lagstiftning	8
5.1 Brottsskadelagens grunder.....	8
5.2.1 Jämkningsbestämmelsen.....	9
6. Forskningsgrund	10
6.1 Rätten som objektiv	10
6.2 Politik som ett faktum.....	13
6.2.1 Ett argument för juridiska gränser	14
6.3 Konstruktioner inom rättsväsendet	15
7. Metodologisk utgångspunkt	16
7.1 Urval.....	17
7.2 Bearbetning av data	18
7.3 Metoddiskussion	19
8. Teoretiskt ramverk	20
8.1 Definitionen av det ideala offret.....	20
8.2 De lege interpretata	21
8.3 Att följa normer från insidan.....	23
8.4 Teoriernas relevans och relation.....	23
9. Sammanställning av empiri	26
9.1 Tolkning och tillämpning av jämkning av brottsskadeersättning	27
9.1.1 Redogörelse och reflektion	28
9.2 Kriminalpolitiska skäl till jämkning.....	30
9.2.1 Medvållande och provokation	33
9.2.2 Dolda jämkningar	35
9.3 Upprättelse, rättvisa och dess betydelse för brottsoffret.....	37
9.3.1 Något om upprättelse.....	38
9.3.2 Något om rättvisa	41

10. Diskussion	43
11. Slutsats	45
12. Referenslista	47
14. Bilagor	50

1. Inledning

Den 20 december 2019 presenterade regeringen ett direktiv att utreda metoder för att stärka brottsoffers roll i rättsväsendet och deras rätt till skadestånd. Enligt direktivet ska en utredare och en parlamentarisk referensgrupp tillsättas med syfte att överse lagstiftningen. Trots syftet att överse Skadeståndslagen så benämns även Brottskadlagen och brottsskadeersättning i direktivets presentation. Målsättningen med direktivet beskrivs vara att "se över vissa regler som gäller brottsoffers rätt till skadestånd och möjlighet att få ut sådan ersättning." med syfte "att stärka brottsoffers ställning och minska skadeverkningarna av brott." (Dir. 2019:104 s. 1). Utredaren ska även ta hänsyn till de ekonomiska följder som nya förslag kan ha på statens inkomster och utgifter. (Dir. 2019:104 s. 16). Detta fokus skulle kunna producera resultat som är väsentligt för både Brottskadlagen och Skadeståndslagen. Utredningen ska presenteras senast den 30 juni 2021 har som ändamål att ta ställning till i vilken utsträckning brottsskadeersättning ska tillämpas och föreslå nödvändiga författningsändringar eller åtgärder. (Dir. 2019:104 s. 1)

Intresset från politiska parter gällande kompensation för brottsoffer, för att förbättra brottsoffers roll i samhället är inte en ny företeelse. Tidigare motioner och propositioner har gjort en översyn av Brottskadlagen, och framfört behovet av att brottsoffer ska få en stärkt ställning inom rättssystemet. Förslaget för att stärka deras roll var följaktligen att betala ut en generös brottsskadeersättning. (Prop. 1987/88:100 bil. 4 s. 35). Denna utredning är dock signifikant uppdaterad i jämförelse med regeringens nya direktiv. Det framgår tydligt i både utredningen (Prop. 1987/88:100) och direktivet (2019:104) att kompensation och brottsskadeersättning har ett social- och kriminalpolitiskt mål. Regeringens direktiv kan ses som en indikation på hur kompensation för brottsoffer är en relevant samhällsdebatt som önskas belysas, och betonar även hur diskursen har ett starkt kriminalpolitiskt intresse. Det är därför rättssociologiskt relevant att öppna upp diskussionen för att öka förståelsen för vad politiska inslag i rättsliga sammanhang kan tillföra.

2. Bakgrund

För att klargöra hur det uppmärksammade ämnet om brottsskadeersättning har delade åsikter i den allmänna samhällsdiskursen, blir det relevant att presentera både värderingar som förmedlas genom rätten och media. I artikeln "*När staten agerar moralpolis*" (Arbetsbladet, Norling, 2016) lyfter journalisten fram hur statens människosyn anses glömma bort våldets offer. Artikelns kritik grundas i brottsoffrets rätt till ersättning från staten och vilka problem som kan följa särskilda domskäl när ersättning har jämkats. (Arbetsbladet, Norling, 2016) I Brottskadlagen finns det utrymme för domstolen att neka brottsskadeersättning på grund av offrets egen medvållande eller om de har ökat sin egen skaderisk, vilket ibland har kritiserats av aktörer i samhället. Jämkningsbestämmelsen framträder i ett antal fall där Brottsoffermyndigheten bedömer att brottsoffret betett sig på sådant vis att jämkning kan åberopas. Flera av dessa beslut har blivit uppmärksammade under senare år. De följande är exempel av jämkningsfall från Brottsoffermyndighetens arkiv.

Diarienummer 08372/2003 är ett exempel på ett fall av jämkning vid grov kvinnofridskränkning och våldtäkt. Huvudfrågan angår en misshandel där N.N utsattes för våldtäkt av sin "pojkvän" Z vid fem olika tillfällen. Misshandeln bestod främst av sparkar och slag, med och utan tillhyggen. I sitt yrkande menar N.N. att hon inte hade någon närmare kännedom om vilken brottslighet som Z, den anklagade, var dömd för när han flyttade in i hennes bostad. Hon avfärdar dock inte anklagelsen om att hon har brukat narkotika tillsammans med honom, vilket Brottsoffermyndigheten ansåg som tillräckliga skäl för att jämka hennes brottsskadeersättning. (Dnr 08372/2003)

Motiveringarna för flera fall där brottsskadeersättningen blivit bortdömd har haft en kriminalpolitisk karaktär. Rättstillämparen anser exempelvis att det har varit rimligt att tillämpa jämkning i de fall där den skadade deltagit i brottslig, klandervärd verksamhet eller medvållat till sin skaderisk. I det tidigare nämnda ansågs den sökande att ha ökat sin skaderisk genom att brukning av narkotika tillsammans med den misstänkte. I dessa fall överensstämmer rättstillämparens beslut med lagen på så sätt att ersättningen kan sättas ned eller falla bort helt eftersom det föreligger skälig grund med hänsyn till den skadelidande egna uppträdande, antingen uppsåtligt eller av oaktsamhet har ökat

skaderisken. (Dnr 08372/03, Dnr 05814/07, Dnr 11759/09).

Diarienummer 05814/2007 är ytterligare ett ärende hos Brottsoffermyndigheten behandlades misshandel, olaga hot, människorov och mord. Brottsoffermyndigheten hänvisade domskälen för jämkning till förarbeten (prop. 1977/78:126 s.25) där det framgår att ärendet ska värderas utifrån kriminalpolitiska synpunkter. I utredningen för ärendet framgick det att motivet bakom brottet var att offret tidigare hade misshandlat en av gärningspersonernas styvson, samt att offret hade ett register där han hade blivit dömd för ett stort antal brott. Tidigare nämnda lagrum öppnar möjligheten för jämkning under sådana omständigheter.

Norlings artikel ovan argumenterar för att det är något allvarligt fel på systemet, eftersom tillämpningen av jämkning inte anses värdera alla människor lika. Detta blir tydligt när det påverkar människor som är på fel ställe vid fel tidpunkt, som umgås i fel kretsar, och som brukar olagliga substanser. Utifrån dessa kommentarer sammanfattar artikeln att Brottsoffermyndigheten inte följer antagandet om allas lika värde och tillämpar en människosyn "*där en viss grupp är ovärdig en myndighet*". Detta uttrycker Norling är helt orimligt och vädjar om en förändring av jämkningsbestämmelsen. De avslutande orden lyder "*brottsskadeersättningen bör följa det av domstolen utdömda skadeståndet, inte agera moralpolis. Det hör inte ett modernt rättssamhälle till.*" (Arbetsbladet, Norling, 2016). Norlings kritik gentemot Brottsoffermyndighetens praxis ligger därmed till grund för frågan hur jämkningsbestämmelsen fungerar i samspel med politiska och moraliska inslag, och hur den implementerar rättvisa.

Dessa yttranden, vare sig de kommer från domstol eller media, handlar ytterst om huruvida brottsoffer får eller inte får brottsskadeersättning. Detta kopplar tillbaka till diskussionen kring brottsoffrets ställning och bemötande i rättsväsendet.

3. Syfte

Dessa yttranden och rättsliga beslut väcker frågan om brottsoffers rätt till brottsskadeersättning och hur bedömningarna görs. Med grund i den nya utredningen

och den ökade uppmärksamheten för diskursen om brottsskadeersättning skapas därmed ett intresse att studera flera aspekter av lagstiftningen, såsom jämkningsbestämmelsen. Syftet med denna uppsats är att öka den rättssociologiska förståelsen om hur kriminal- och socialpolitiska inslag fungerar i Brottskadelagens jämkningsbestämmelse och hur den tillämpas och tolkas från olika perspektiv. Genom ökad förståelse gällande politiska grunder i Brottskadelagen och jämkningsbestämmelsens tillämpning syftar uppsatsen till att studera hur sociala och rättsnormer skapas och efterföljs i den rättsliga praktiken.

Inom det rättssociologiska fältet, ryms normer i det sociala såväl som det rättsliga sammanhanget. Normer kan förklaras som en standard, inofficiell eller officiell, som ibland går att utläsa i praktiken för hur samhällsliga faktorer speglas i juridiken och kriminalpolitiken. (Hydén, 2001 s. 114–121) Förutsatt att det, liksom den resterande aspekter av rättssystemet, finns rättsliga normer inom jämkningsbestämmelsens praxis, blir det rättssociologiskt relevant att studera hur dessa normer ser ut. Politiska påskjutningar och motivationer har onekligen en roll i rätten, då de nästan uteslutande avgör det som blir rådande lag. Det blir därför inte relevant att studera om detta är fallet – det är redan ett faktum. Målet är följaktligen inte att driva kriminalpolitik åt sidan; utan allenast att belysa det som borde tas i beaktning när politik har en roll i vad som tillämpas och efterföljs i svensk rätt.

Syftet planeras att uppnås genom intervjuer med aktörer som arbetar med jämkningsbestämmelsen som förväntas att tillföra ett nytt perspektiv till området. Materialet för uppsatsens empiriska forskning kommer att vila på informanternas beskrivningar av hur normer fungerar och upplevs inom rätten. Eftersom normer och uppfattningar har en sådan påtaglig roll inom rättssociologin, blir det relevant att skapa en förståelse för hur konstruerade uppfattningar och normer om jämkning inom Brottskadelagen efterlevs och uppfattas av utvalda aktörer. Det anses även rimligt att utgå från intervjuer där informanternas egna perspektiv erbjuder kunskap om hur normerna kan se ut inom detta kriminal- och socialpolitiska område.

Studien önskar följaktligen att åstadkomma en djupare insikt om hur tillämpningen och förståelsen av jämkningsbestämmelsen fungerar i samspel med politiska inslag. Det är

av intresse att studera hur politiken har lämnat utrymme för juridiken att vara "friare" i vissa bestämmelser, och därmed att granska hur jämningsbestämmelsens extensiva art påverkar rättstillämpningen och den juridiska praktiken. Att öka förståelsen för hur politik har influerat brottsskadeersättnings jämkning, och hur det tolkas av praktiker inom området är därmed uppsatsens huvudsyfte. En sådan förståelse anses vidare uppnås bäst genom intervjuer med individer som har erfarenhet eller kunskap om brottsskadeersättning. Tidigare forskning på ämnet, analys av relevant lagstiftning och teoretiska utgångspunkter som har förmågan att belysa annars bortglömda perspektiv, kommer också beaktas för att öka förståelsen. Uppsatsen är uppbyggd av ett pågående och aktivt samspel mellan teoretiska och metodologiska ansatser, vilket har en abduktiv utgångspunkt.

3.1 Frågeställning

Det finns från ett rättssociologiskt perspektiv flera potentiella inriktningar som skulle kunna studeras inom ämnet för ekonomisk kompensation. Det blir därmed nödvändigt med avgränsningar som kan ringa in det kunskapsområde som är relevant för denna uppsats. I en avgränsning kommer den här uppsatsen att förhålla sig till det ämnesområde som behandlar brottsskadeersättning utdelad genom Brottskadlagen. För att gå närmare in på hur lagstiftning kan kopplas till den kriminalpolitiska diskursen, har vi valt att studera brottsskadeersättningens jämningsbestämmelse och dess roll i rättssystemets grundläggande principer. Vi har även valt att öka förståelse för hur Brottskadagens jämningsbestämmelse tolkas och uppfattas inom dess ämnesområde och praxis.

De två övergripande frågeställningarna för denna uppsats är:

- i) Hur uppfattas och tillämpas Brottskadagens jämningsbestämmelse enligt praktiker inom brottsskadeersättning och rättsväsendet?*

ii) Hur kan jämkningsbestämmelsens kriminalpolitiska inslag påverka rättssystemets funktion att skipa rättvisa?

Det finns flera sätt som uppsatsens frågeställning kan besvaras på, men vi har valt ett kvalitativt perspektiv och analysmetod. Utifrån kvalitativa intervjuer och teoretiska utgångspunkter har vi därmed valt en abduktiv ansats där förståelsen växer fram växelvis genom samspel av teori och empiri.

3.2 Avgränsning

Den främsta och mest avgörande avgränsningen för uppsatsen rör vilken sort och i vilken utsträckning som ekonomisk kompensation diskuteras. Vi har valt att avgränsa oss till Brottskadlagen där fokus enbart kommer att ligga på jämkning. Avgränsning kommer även att göras med hänsyn till den metod som uppsatsen kommer att utgå från. Gällande insamlingen av empiriskt material, som avser hur jämkning av brottsskadeersättning förekommer, blir det endast relevant att söka sig till aktörer som har kunskap om hur rätten fungerar i dessa sammanhang. Eftersom vi vill skapa en förståelse om hur rätten arbetar praktiskt i vår fråga, vill vi därav först försöka nå ut till aktörer som arbetar med Brottskadlagen och jämkning, eller har erfarenhet om den på andra sätt. Det är dessa aktörer som vi i uppsatsens frågeställning refererar till som "praktiker".

Ytterligare en övergripande begränsning som kommer att forma denna uppsats är den som avgränsar oss till ett geografiskt område. Även om det finns ett intresse för hur rätten till ekonomisk kompensation ser ut och huruvida jämkningsbestämmelsen förekommer i andra länder, blir det med hänsyn till resurser och tidsschema rimligt att göra en avgränsning som fokuserar på den svenska lagen, samhällsmoralen och kriminalpolitiken.

4. Disposition

Den här uppsatsen kommer att inleda med en presentation av relevansen för det valda ämnesområdet som uppsatsen kommer att behandla. Här kommer vi öppna upp för ämnets intresse, vilket övergår i en förklaring av uppsatsens syfte, frågeställning och avgränsningar. Dessa delar bidrar med information som formar arbetet och ger en förklaring till varför vissa beslut och begränsningar har tagits.

Vidare har vi under rubriken "Brottsskadelagens grunder" valt att redogöra för och presentera relevant lagstiftning och bestämmelser för att sedan i en tillbakablick beskriva tidigare och relevant forskning, bland annat från Håkan Andersson, Christian Dahlman, Karl Dahlstrand och Åsa Persson. Den tidigare forskningen ger uppsatsens en fördjupning inom ämnet, där viktiga perspektiv diskuteras. Gällande forskningsområdet går vi in på rätten som objektiv, politik som ett faktum, ett argument för juridiska gränser och konstruktioner inom rättsväsendet. Hädanefter kommer uppsatsens femte avsnitt om metodologiska utgångspunkt redogöras för och motiveras med information om valen kring metodens användning och hur bearbetningen av data kommer att se ut. Följaktligen presenteras i avsnitt 6 om teori där fokuset ligger på att bidra med en tydlig beskrivning av relevanta teorier och hur de enligt vår mening har en relevans till uppsatsens rättssociologiska grund.

Vidare kommer avsnitt 9 i en sammanställning av empiriskt material sammanflätas med en analyserande ingång där vi återknyter till utvalda teoretiska ramverk. I och med att avsnittet för resultat och analys går samman, blir det även naturligt att inkludera egna tolkningar och tillämpningar av teoretiska resonemang. I efterföljande del, avsnitt 10, kommer en diskussion om uppsatsens resultat föras där resultatet i en sammanfattande mening reflekteras över och tas ställning till. Här finner vi även tillfälle att diskutera studiens tillförlitlighet i både för- och nackdelar för att sedan avsluta med ett avsnitt för slutsatser där uppsatsens syfte och forskningsfrågor kommer att besvaras.

5. Relevant lagstiftning

Efter denna inledning så kommer följaktligen en fördjupad beskrivning av den aktuella lagstiftningen och de bestämmelser som åberopas vid jämkning av brottsskadeersättning. Denna information är väsentlig för att få en omfattande bild av den rådande lagstiftningen

5.1 Brottskadelagens grunder

Brottskadelagen är uppbyggd av utgångspunkter och ramverk från Skadeståndslagen, vilket betyder att båda lagarna har en skadeståndsrättslig grund. Detta innebär att de regler som föreligger i Brottskadelagen är delvis förankrade i hur Skadeståndslagen behandlar ersättning och skadestånd. Denna lag har stiftats i syfte att behandla ersättning och kompensation till den som skadats i följd av brott. Konsekvenserna av brott som åberopar kompensation omfattar exempelvis ekonomiska och ideella förluster, såsom sveda och värk eller bestående men. Utbetalningen av brottsskadeersättning skall först handläggas, prövas och sedan kompenseras av Brottsoffermyndigheten med syftet att rättsväsendet ska reducera och lindra den aktuella skadan.

Brottskadelagen har med tiden undergått flera anpassningar och ändringar innan den fick sin nuvarande lydelse (2013/13:94). I en översyn av lagens utveckling framförs det bland annat hur man bör stärka det enskilda brottsoffrets rätt till brottsskadeersättning. I det fall där brottet saknade gärningsperson, innebar det att den sökande inte fick samma chanser att få upprättelse genom skadestånd. Lagen ville vidga brottsoffrets möjligheter att ansöka om brottsskadeersättning genom att lägga fram ett alternativ där offret kan vända sig till Brottsoffermyndigheten (2013/14:JuU38). Efter en lagändring från 2014 stod det fast att brottsskadeersättning enbart ska utdelas av staten och finansieras genom statliga medel (SFS 2014:322).

5.2.1 Jämkningsbestämmelsen

Jämkningsbestämmelsen så som den är utformad i Brottskadlagen utgör ett särskilt fokus för vår studie och öppnar upp för social- och kriminalpolitiska överväganden inom rätten. Jämkningsregeln i Brottskadlagen lyder som följande:

"att brottskadeersättning får jämkas om det är skälig med hänsyn till att den skadelidande eller, om skadan har lett till döden, den avlidna genom sitt uppträdande i samband med brottet eller av oaktsamhet har ökat skaderisken" (Prop. 2013/14:94)

I de fall där den skadelidande i samband med brottet har uppsåtligen eller genom oaktsamhet ökat skaderisken, föreligger det rättsliga skäl för jämkning. Detta innebär att det kan förekomma ett lägre eller högre avdrag från det belopp som först introducerades. Dessa situationer avser även individens personliga omständigheter, om exempelvis den sökande har en kriminell bakgrund eller andra klandervärda beteenden. Exakta riktlinjer hur jämkning bör värderas och tillämpas är dock vaga även i jämkningsbestämmelsen, där lagstiftningens lydelse har utvecklats och växt fram utifrån i lagens förarbeten och propositioner. År 1975 presenterade exempelvis regeringen en proposition, där en utvald kommitté framförde sitt ställningstagande kring jämkning.

"Jämkning på grund av medvållande kan också ske vid skadeståndsansvar som grundas på oskrivna rättsregler, t.ex. vid rent strikt ansvar på grund av farlig verksamhet, eller på föreskrifter i skadeståndsrättslig speciallagstiftning, i den mån denna inte innehåller särskilda bestämmelser om verkan av medvållande." (1975:12, s. 45)

I kommitténs betänkande framgår det att det finns en avsaknad av officiella regler och bestämmelser i jämkning. Utigenom resten av propositionen noterade kommittén att bortsett från de jämkningsföreskrifter vid medvållande så bär inte svensk rätt någon allmän regel eller grundsats om jämkning. (1975:12, s. 47) Kommittén motsatte sig även propositionens lagändringar gällande jämkning vid medvållande till brott, med motiveringen att *"de nuvarande medvållandereglerna i personskadefallen kan leda till följder som från sociala och humanitära synpunkter svårligen kan accepteras."* (1975:12 s. 63). Kommittén föreslog istället en annan lydelse som var signifikant mer strikt, som följaktligen blev grund till Skadeståndslagens jämkningsbestämmelse.

Samma förarbete har även använts som grund i Brottskadelagens lydelse, trots att dessa bestämmelser är bekant mer extensiva och tillämpningsbara än de som används i Skadeståndslagen. Vid tillkomsten av brottsskadelagen ansågs jämkningsregeln innebära en avsevärd utvidgning av jämkningsmöjligheterna vid personskada i förhållande till vad som gäller enligt Skadeståndslagen. Detta inkluderade även regelns språkliga lydelse som ger ett större utrymme för tolkning och tillämpning, vilket gör att jämkning har lägre beviskrav och kan åberopas oftare. (Prop. 1998/99:41, s. 12 - 13)

6. Forskningsgrund

I detta avsnitt presenteras följaktligen en fördjupad förståelse och översikt av tidigare forskningsperspektiv och resultat som bedöms tillföra värdefull och utförlig kunskap inom brottsskadeersättning.

6.1 Rätten som objektiv

Christian Dahlman (2010) skriver i sin bok "*Rätt och Rättfärdigande*" om vad som förväntas av rättsstaten, rättssystemet och rättvisa. Vad som anses som rättvist och moraliskt korrekt, och hur det tillämpas i en rättsstat är inte alltid så självklart som det först uppfattas. I den utsträckning hur svensk lagstiftning bör tolkas och efterföljas, diskuteras lagpositivism och objektivitet. Rätten bör vara objektiv och förutsägbar i sin natur, för att försäkra den rättssäkerhet som annars skulle riskeras. Dahlman (2010, s. 67 - 68) tydliggör hur rättsordningen åsyftar att deras domstolar ska följa ett lagpositivistiskt förhållningssätt i sina bedömningar. Lagpositivism beskriver rättsordningens hierarki, och hur lagens förväntas att tilldelas och efterföljas enligt sin specifika ordalydelse. (Dahlman, 2010 s. 68). Vad föreligger om lagens ordalydelse är vag och oklar? Jämkningsbestämmelsen blir här intressant att studera, då den öppnar upp för en bedömning och tolkning som saknar objektiva regler.

Enligt lagpositivismen är lagstiftarens uppgift att stifta ett regelverk som är så utförligt och enhetligt som möjligt, men detta är inte alltid fallet. Jämkningsbestämmelsen i

Brottsskadelagen är ett exempel på en friare och mer ospecificerad lagstiftning. Samspelet mellan hur lagtillämpningen fungerar utifrån jämningsparagrafens extensiva och öppna tolkning blir därmed relevant i en rättssociologisk mening. Kritik mot lagspositivismen är att det finns instanser där friare bedömningar av lagen kan vara att föredra. Denna kritik betonar möjligheten att det finns fall där värderingar har större vikt än lagens ordalydelse, och att de influenserna bör tas i beaktning. Dahlman klargör att *"Argumentet för lagpositivism är att det befrämjar förutsägbarheten. Argumentet för friare dömande, är att det befrämjar känslan för rättvisa i det enskilda fallet"*. (Dahlman, 2010, s. 70 - 71)

Annan forskning speglar liknande reflektioner. Karl Dahlstrand (2012, s. 19) presenterar kränkingsersättningens unika ställning på gränsen mellan objektiv bedömning och subjektiva och moraliska samhällsåsikter. Dahlstrands forskning studerar hur ideella skador kan värderas i ekonomiska medel och hur Brottsskadelagens praxis faktiskt reflekterar samhällets värderingar på det sätt som åsyftas (2012, s. 34). Studiens belyser det som kränkingsersättningen anser att göra för offret och hur det ska spegla den etik och moral som finns i samhället. (Dahlman, 2010, s.104)

"... Men framförallt bryter ersättningen för ideella skador den rättsliga gränsen gentemot det samhällsvetenskapliga, eller den i sträng mening icke-rättsliga kontexten, genom att ersättningens funktion är att ersätta just det icke-ekonomiska, det som inte går att värdera strikt juridiskt på ett "objektivt" eller "neutralt" sätt." (Dahlstrand, 2012, s. 18 - 19)

Vad sker när rättsliga skäl och slut, som stoltserar sitt krav på objektivitet, rör sig inom ett område där en ren rättsdogmatisk tillämpning inte är tillräcklig? Brottsskaderättslig lag och dess kränkingsersättning för ideella skador öppnar upp rättsväsendets gränser genom att behandla något som inte strikt går att följa eller läras utifrån objektiva grunder. Samma observation kan göras med jämningsbestämmelsen, där lagstiftningens uppbyggnad inte faller tillbaka på ren objektivitet. Dahlstrand ställer frågan på sin spets med att belysa hur det finns ett tomrum av lämplig metod för att tillämpa denna kränkingsersättning. Hur går det att mäta något såsom ideella skador, när dess värde oftast kan bedömas som odefinierbart eller obefintligt? Här betonas även

att:

"om det finns många frågetecken kring den rättsliga definitionen av brottsoffrens kränkingsersättning, finns det minst lika många frågetecken om hur rättsområdet fungerar i praktiken". (Dahlstrand, 2012, s. 12)

En reflektion som kan dras utifrån Dahlstrands forskning är att den ambivalens som finns angående den objektiva rättsdogmatiska rätten inte går att fånga in.

Rättsdogmatism som metod och dess betydelse har fått mindre utrymme inom rättsvetenskapen, där nya perspektiv har tagits till hänsyn. Slutsatsen som presenteras tillför till argumentet att det finns en dikotomi mellan formella och informella rättsnormer, och men att detta kanske inte behöver kritiseras.

Tankar om kränkingsersättning och hur den går att bedöma har diskuterats under lång tid. Mårten Schultz kritiserar kränkingsbegreppet och menar att det borde överges eftersom den har en oklar funktion och på grund av att den just bygger på upplevelser, leder den till oförutsebara schablonbestämningar (2008, s. 54). Dessa schablonbelopp menar han, i linje med Dahlstrand (2012), är svåra att fastställa eftersom det är svårt att sätta ett ekonomiskt värde på en kränkning, särskilt skador av ideell art. Schultz (2008) argumenterar även att kränkingsersättningens syfte inte är att ersätta för en skada, utan att bestämmelsen existerar för att offret ska kunna *"unna sig något extra och därigenom skingra tankarna på kränkningen"* (s. 49). Kränkningens syfte, avslutar Schultz, är i sin utformning är felkonstruerad - men poängterar även hur det är lite som går att göra åt saken i ett kortsiktigt perspektiv. (Schultz, 2008, s. 54)

Kränkingsbegreppet och dess ospecifika definition diskuteras ytterligare av Sandra Friberg. Friberg beskriver hur kränkning har blivit en betydligt vanligare term att använda när människor vill uttrycka sina negativa känsloupplevelser till följd av deras utsatthet av brott. I en artikel om *"Brottsoffret och kriminalpolitiken. Skadeståndsrättsliga perspektivet"* fokuserar Sandra Friberg på vilka frågor som aktualiseras vid kränkning och vad som faktiskt ger rätt till skadestånd. (Lernestedt & Tham, 2011, s. 335) I en form av reparerande syfte ska skadeståndet kompensera för upplevda känslor av rädsla, skam, förnedring och liknande. (Lernestedt & Tham, 2011, s.

347) Kränkingsersättningen beskrivs ofta som ett slags "plåster på såren" och Friberg menar att i och med att skadan inte är lika påtaglig som en fysisk skada, är det omöjligt att fullt ut "reparera" skadan. (Lernestedt & Tham, 2011, s. 339)

6.2 Politik som ett faktum

Detta avsnitt kommer fördjupa och reda ut diskursen kring hur en social- och kriminalpolitisk påverkan har uttryckts i tidigare forskning. Att granska denna diskurs avslöjar hur jämknings- och medvållanderegler i Brottskadelagen är knutna till frågor om det allmänna rättsmedvetandets inställning mot brottsoffren. (Dahlstrand, 2012, s. 29, s. 192) (Lernestedt & Tham, 2019, s. 281 - 286) Detta presenteras ytterligare i forskning av Persson (2004), Andersson och Nilsson (2017) och Andersson (2014).

Politiken har följaktligen varit en del av lagens utformning och de värden som prioriteras juridiskt sett under lång tid. Detta samstämmer med Andersson och Nilssons (2017, s. 8) beskrivning av kriminalpolitik, där avsikten i sin enklaste beskrivning är att minska brottsligheten och de skadeverkningar som den för med sig. Dessa forskare nämner att det är uppenbart att många inslag av politiken går hand i hand med lagens utformande (Andersson, 2014, s. 8). En avhandling från Umeå Universitets juridiska fakultet har även indikerat på att exempelvis regeringsformens gestaltning inte endast var bestämd av politiska partiers syn på sakfrågan i sig, utan grund låg även i partiernas egenintressen. *"Det gällde inte minst att verka för de lösningar som gav största möjliga maktposition för det egna partiet."* (Persson, 2004, s. 17)

På grund av det kan det finnas ett behov av ett större akademiskt intresse för kriminalpolitik, för att bättre förstå hur politik och juridik samspelar och vilka konsekvenser de för med sig i sin samverkan. (Persson, 2004, s. 18) I en reflekterande aspekt går Persson in på om det verkligen bör föreligga ett gränsland mellan juridik och politik, men eftersom dessa discipliner är så integrerade blir det svårt att särskilja de två. Hur går det att avgöra vad som blir kvar av rätten när den står utan politik? I en analytisk mening förklarar Persson (2004) att det ofta grundar sig i en önskan om att det ska, eller bör, finnas en gräns. Samtidigt ger detta också en förklaring till varför

rätten ser ut som den gör idag. Vad som kan uppfattas som vaga och diffusa formuleringarna inom rätten, som exempelvis jämkningsbestämmelsen, kan böttna i interna spänningar och motsättningar som beror på förhållandet mellan politik och juridik. (Persson, 2004, s. 46, s. 93)

6.2.1 Ett argument för juridiska gränser

Under denna rubrik kommer olika perspektiv på rättsväsendet att beskrivas. Håkan Andersson presenterar i sitt arbete *“Den mångfacetterade diskursen kring anhörigersättning - en metodologisk studie av pragmatisk rättsutveckling”* att den rättsliga argumentationen alltid söker hitta en punkt för balans. Detta brukar oftast finna sig i dualismens tradition, bekräftelse av det rådande, kontra förnyelse, rättfärdigande av förändring. Denna relation medför ett ömsesidigt handlande där nya lösningar motiveras med traditionella verktyg som resulterar i nya kombinationer. Andersson uttrycker det som att *“det är nästan som om förändringen behöver stöd i det oföränderliga, på samma sätt som det bestående endast kan leva vidare om det gradvis nyanseras - och därmed undergräver sin egen permanens.”* (Andersson, 2014, s. 3) Här menar Andersson att rättsutvecklingen drivs av att det traditionella källmaterialet ständigt skapar nya resonemang för juridiken i något som han kallar en intellektuell verksamhet (Andersson, 2014, s. 23).

Med koppling till den rättsutveckling som Andersson (2014) talar om, menar Andersson och Nilsson (2017, s. 8) att många utomstående samhällsliga faktorer, såsom exempelvis politiken till viss del har varit ledande för hur juridiken ser ut idag. I en förening där rätten möter politiken för att påverka rättsutvecklingen, blir konceptet kriminalpolitik centralt (Andersson & Nilsson, 2017, s. 121). Vad som kan definieras som ingående i rätten blir därav beroende av perspektiv. Andersson talar om hur *“vi jurister”* kan vara stolta över den rättsutveckling som de driver utifrån systematiska och logiska premisser, medan Andersson och Nilsson menar att det inte enbart är beroende av hur juristers influenser, utan att rätten är gränsöverskridande mellan flera discipliner, såsom exempelvis kriminalpolitiken.

Att politik är involverad i juridiken är något som kopplas till kontrollmakt, ett begrepp som förutsätter ansvarsutkrävande. Den politiska kontrollen går ut på att verkställa den generella folkviljan genom den offentliga organisationen. I samband med detta verkställande syftar den rättsliga kontrollen till att den offentliga makten utövas med hänvisning till lagar och rättsstatens principer. (Petersson, 2017, s. 142) Precis som ämbetsmannen med sin professionella kunskap har influerats av icke-juridiska aktörer och utomstående intressen, besitter denne en slutlig makt som också medför en särskild ansvarsställning (Bengtsson, 1998, s. 68). Detta ligger i linje med den kriminalpolitiska avsikten som ofta förknippas med att utifrån *“politiska åtgärder som har direkt eller indirekt beröring med kriminaliteten i samhället, huvudsakligen via lagstiftning och genom den verksamhet som bedrivs av polis, Åklagarmyndigheten, domstolar och kriminalvård.”* (Andersson & Nilsson, 2017, s. 7)

6.3 Konstruktioner inom rättsväsendet

“Hanteringen av rätten - eller rättvisan, rättighetsvärnandet eller andra “fina” omskrivningar av juridikens väsen - handlar inte om en idealisk (eller idealiserad) avbildning av en redan färdig idévärld”. (Andersson, 2014, s. 22)

Detta citat motiverar hur juridiken inte är utformad i syfte att skapa ett rättsligt ideal för samtliga individer i samhället. Den idévärld, bestående av en obegränsad rättvisa går inte att avspegla i den samhälleliga juridiken. Även om rättsväsendet inte har implementerat lagstiftningen för att peka ut en specifik grupp av individer, kommer det alltid finnas de brottsoffer, vars omständigheter för det aktuella ärendet, passar bättre in vid en tillämpning av lagen än andra. Dessa omständigheter görs tydligt i praxis och sammanfaller med principen om att varje ärende ska bedömas individuellt - just på grund av att alla fall är olika. (Åkerström & Sahlin, 2011, s. 85 - 87) (Asp & Ulväng, 2017, s. 9-16) (Hydén, 2001, s. 18, s. 24)

Inom viktimologisk forskning har det framgått att det råder förutfattade meningar om hur ett brottsoffer kan uppfattas som ett mer *“sanningsenligt”* offer. Nackdelen med dessa konstruktioner är hur föreställningarna i sofliga fall blir den enda vägledningen för hur brottsoffer ska bemötas i praktiken. Baker presenterade (1997) en checklista av

allmänna beskrivningar för vilka beteenden som kunde förväntas av ett brottsoffer och hur statliga myndigheter kunde bemöta de på bästa sätt. Detta kallade hon ett "kulturellt manus" som åsyftade ge en ökad förståelse om brottsoffer och hur deras reaktioner till brott kan hanteras inom rättsprocessen vid, under och efter anmälning av brott. Enligt Baker hade de kvinnor som följt manuset senare valt att avbryta kontakten med all extern hjälp, såsom polisväsendet, på grund av att de ansåg att manuset var för begränsat. De förutsatta meningarna som ingick in manuset var en för inskränkt behandling som inte tog hänsyn till individernas egen erfarenhet och omdömesfråga. (Åkerström & Sahlin, 2011, s. 85 - 87) Detta kulturella manus bedöms vara av relevans i relation till jämningsbestämmelsen, där det går att undersöka om även den är uppbyggd av generell förutfattade meningar, politiska eller juridiska.

Vidare i Dahlstrands rättssociologiska studie (2012), beskrevs ersättningens tillämpning att botten i ett återspeglade av en social kontext. Resultatet för studien visade att respondenterna ofta förknippade offer för våldsbrott med "*oförsiktiga människor*" men framförallt kriminella människor. Dahlstrand tryckte på att jämningsfrågan har en rättvisedimension. Denna observation framförs med empiriskt stöd för tanken att endast "*ideala*" brottsoffer ska få rätt till statlig brottsskadeersättning. Dahlstrand (2012), liksom Åkerström och Sahlin (2017, s. 221 - 265), har även diskuterat konceptet av det ideala offrets komplexitet vid fall där gärningspersonen och brottsoffret ibland är samma person. Detta kunde problematiseras ytterligare i fall där det inte står självklart om brottsoffret är oklanderlig i skuldfrågan samtidigt som det finns en samhällelig värdering som innebär att brottsoffer har rätt till kompensation för sitt skadelidande. (Dahlstrand, 2012, s. 29, s. 192, s. 255)

7. Metodologisk utgångspunkt

I det följande kapitel kommer vi presentera de metodologiska utgångspunkter och ansatser som uppsatsen kommer att förhålla sig till. Uppsatsens främsta metodik har varit kvalitativ, där utvecklandet av teori och empiri skett växelvist under arbetets gång i en abduktiv ansats.

Denna uppsats har utgått från semistrukturerade intervjuer, en kvalitativ forskningsstrategi där forskaren använder en guide av förberedda och öppna frågor som ger intervjupersonen en frihet att utforma svaren så som denne själv behärskar. De genomförda intervjuerna utgick därmed från en redan utformad intervjuguide med frågor som syftade till att få en djupare kunskap om ämnet. (Se Bilaga 1) Intervjuerna bestod följaktligen av frågor såsom *"På vilket sätt kan en individ "genom sitt uppträdande i samband med brottet" vara en skälig grund till jämkning?"* och *"Skulle du säga att dina kriminalpolitiska åsikter stämmer överens med den syn som lagstiftaren har valt?"*. (Se Bilaga 1)

I våra intervjuer var vi speciellt intresserade av hur våra informanter beskrev hur processen för jämkning av brottsskadeersättning fungerar och på vilket sätt som den påverkas av kriminalpolitiska inslag. Det förelåg även ett intresse att ta reda på syftet bakom jämkning för att skapa en uppfattning om hur jämningsreglerna kan motiveras i sin tillämpning. Samtliga intervjuer genomfördes via telefon, där varje samtal spelades in för att senare transkriberas. Totalt genomfördes fem telefonintervjuer med informanter som arbetar inom uppsatsens ämnesområde. Dessa samtal blev runt 30 - 45 minuter långa där vi ställde öppna och direkta frågor för att ge informanterna möjlighet att själva utveckla sina svar.

Som en metod kopplad till kvalitativ forskning, läggs en tonvikt vid ord och förknippas bland annat med fallstudier och etnografi samt med forskningsmetoder såsom intervjuer, dokument och observation (Denscombe, 2017 s. 383). I tolkningen av det empiriska materialet låg därmed informanternas perspektiv och beskrivningar av deras upplevelser i fokus. Det empiriska materialet bestod därmed av informanternas reflektioner, tankar och uppfattningar. (Bryman, 2016, s. 349)

7.1 Urval

I den empiriska forskningsstudien, utgick från intervjuer med informanter som arbetar eller har stor kunskap om jämningsbestämmelsen. Uppsatsens avgränsning gällande problemområdet påverkade valet för relevanta intervjupersoner. Eftersom uppsatsen

utgick från hur Sveriges lag om jämknings verkar i svenska ärenden, blev det exempelvis aktuellt med en nationell avgränsning. Våra informanter var därmed individer som var anställda inom Brottsoffermyndigheten, Åklagarmyndigheten, Brottsofferjouren, universitet och Sveriges Allmänna Domstolar.

De fem individerna benämns i redovisningen av empirin utefter deras arbetsroller eller positioner. Två av våra kontakter är individer med hög kunskap om brottsskadeersättningssystemet, där en av dem är högt anställd inom Brottsoffermyndigheten och den andra arbetar som akademiker inom skadeståndsrätt, förmögenhetsrätt och rättsteori. Våra andra informanter arbetar inom olika rättsmyndigheter eller ideell verksamhet såsom Brottsofferjouren. Fyra av våra informanter är även utbildade jurister, och samtliga kontakter bedöms ha stor kunskap rådande rättssystemet och dess verksamhet. Genom det spridda urvalet fick vi tillgång till olika relevanta perspektiv på samma fråga och därav en bredare förståelse av hur rättsväsendet arbetar i sitt verkställande av ekonomisk kompensation och hur politiska inslag spelar in i processen.

7.2 Bearbetning av data

Efter insamlingen av data transkriberades intervjuerna från ljudinspelningar för vidare bearbetning. Kodningen av intervjuerna resulterade i övergripande teman, som sedan delades in i ytterligare utifrån deras specifika inriktning. (Denscombe, 2017 s. 395) Vi gjorde valet att använda oss av en *samtalsanalys*, som står för en detaljerad analys av hur konversationer försiggår i det samspel som återfinns i dess naturliga situationer. (Denscombe, 2017 s. 264 - 265) Syftet bakom denna metodik var att avslöja underliggande regler och strukturer i samtal och interaktion som visade sig vara återkommande. Med fokus på innehållets struktur bidrog en dekonstruktion av data med ökad förståelse för hur jämningsbestämmelsen tillämpas och behandlas i praktiken. Sammanställningen av datan kommer att redovisas i avsnitt för resultat med analys, diskussion och slutsats för att besvara uppsatsens syfte och frågeställning.

Metoden för självaste bearbetningen av empirin skedde i en konstant växelverkan

mellan metod och teori. Detta innebär att vi la ett fokus vid hur vår förståelse av tidigare forskning kunde bidra till hur vi tolkade det insamlade empiriska materialet och vice versa. Detta innebär att vi inte endast har tagit lärdom av doktrin, utan har också förhållit oss i en rörelse som leder oss från vårt material, teoretiska ramverk för att sedan återgå till syftet och frågeställningen. Detta är något som har hållit på genom hela uppsatsens gång och har format hur vårt ämne och hur uppsatsen i stort ser ut idag. I denna rörelse har vi som forskare grundat vår teoretiska förståelse baserat på de perspektiv och intryck som formar vår världsbild. Denna förståelse presenteras i en sammanställning av både analys och resultat, där vi tar möjligheten att koppla materialet till teoretiska utgångspunkter med inslag av våra egna reflektioner. Detta val kan motiveras i en abduktiv metod, eftersom vi anser att dessa steg i forskningen bör sammanfalla med varandra. Vårt synsätt och teoretiska ramverk på ämnet bidrar med ett perspektiv som kan vara av betydelse för hur uppsatsen utformas, vilket kan i metodologiska termer beskrivas som abduktivt tänkande (Bryman, 2018, s. 478).

7.3 Metoddiskussion

Samtliga intervjupersoner önskade att ha telefonintervju, vilket därav blev den forskningsmetod som tillämpades. Genom användningen av en digital insamlingsmetod tillkom även ett antal omständigheter som vi i åtanke, såsom att det kan vara svårare att avläsa om ett svar är sanningsenligt eller om ett dokument är trovärdigt. Det innebar även att det kunde vara komplicerat att bygga upp en tillit och bra relation med intervjupersonerna när kontakten sker över telefon, eftersom man förlorar en viss personlighet. Det fanns samtidigt en medvetenhet gällande hur telefonbaserade intervjuer kunde påverkat forskningsresultatet genom metodfel, något som kan mätas utifrån begreppet validitet. Metodfel av empirin är enklare att kontrollera i sammanhang där intervjun hålls från person till person, jämfört med de som hålls över telefon (Denscombe, 2017, s. 115 - 117). Vidare var det också av stor vikt att poängtera hur informationen som införskaffades är baserade på människors ord och beskrivningar av deras upplevelser (Bryman, 2016, s. 33). Detta innebär i sin tur att det kan föreligga en diskrepans mellan förklaring och händelse och att beskrivningarna där intervjuerna inte

alltid återspeglar en objektiv sanning, och att resultatet därmed inte alltid går att generalisera.

8. Teoretiskt ramverk

I detta kapitel kommer uppsatsens teoretiska ansatser att presenteras där även deras teoretiska relevans och användbarhet i relation till ämnet att diskuteras. Teorierna är utvalda utefter dess relevans till diskursen gällande brottsskadeersättning, deras relation till varandra, och kommer sedan att tillämpas på det empiriska resultatet, samt användas för analys och reflektion.

8.1 Definitionen av det ideala offret

Nils Christie, en norsk kriminolog, argumenterar för de stereotypiska och i somliga fall felaktiga karaktärsdrag som har applicerats på brottsoffer. Denna bild av brottsoffret, menar Christie, är inte en korrekt representation över hur statistiken och verkligheten faktiskt ser ut – utan är snarare en idyllisk och ideologisk uppfattning över hur världen ser, och bör se ut. (Newburn, 2017, s. 862 - 863) United Nations definierade 1985 vad som räknas som brottsoffer där de benämns som individer som, individuellt eller kollektivt, lidit från fysisk eller psykisk skada, kränkningar och inskränkningar på deras grundläggande rättigheter. (ibid.)

Christie menar att samhället, medvetet eller omedvetet, motstrider sig den officiella definitionen och att det istället råder andra kriterier och krav som offer definieras utifrån och förväntas leva upp till. I en ironisk underton, presenterar Christie sex kriterier som han anser avteckna den rådande bild som många fortfarande har av brottsoffer. Christies kriterier beskriver bland annat olika fördomar som att offret ska vara svagt jämfört med gärningsmannen och att det idealiska offret vanligtvis ska vara en kvinna, någon som är sjuk, eller någon som är oerhört gammal eller ung. Enligt Christie har man även förväntningarna om att offret inte agerar dumt eller vårdslöst, utan är legitim i sina vardagliga handlingar och att offret därmed är oskyldig i samband

händelseförloppet. (Newburn, 2017, s. 863).

I medierapportering och andra plattformar speglas liknande narrativ – där offer och gärningsman bedöms och förväntas vara två, distinkt separerade, grupper. Offret, som är svagt och oklanderligt, avbildas som en idealisk protagonist gentemot gärningsmannen. Christie, genom sin kritiska underton, talar för hur verkligheten är mycket mer komplex. Bilden av oskyldiga och idealiska offer som Christie beskriver blir ytterligare intressant när man studerar de faktiska omständigheterna som oftast föreligger för de som utsätts för brott. I en översikt av studier drog Fattah slutsatsen att kriminella individer blir oftare utsatt för brott än icke-kriminella. (Newburn, 2017, s. 865 - 866) Det finns flera studier som visar på samma förhållande. Dobrin (2001) argumenterar för att personer som tidigare har blivit arresterade i sitt liv löper en större risk för att bli offer för våldsbrott såsom mord. (Newburn, 2017, s. 866 - 868) Christies ironiska avbildning finner stöd i denna forskning, vilket påvisar att bildens och uppfattningen av brottsoffer i samhället kan vara missvisande.

Brottsoffers vikt har expanderat även utanför rättssystemet. Inom några stater, främst då Amerika, har bilden av oskyldiga och oklanderliga offer även fungerat som centrala argument och politiska kampanjer för att få igenom lagändringar och lagförslag. (Newburn, 2017, s. 866 - 868) Att kvarhålla en idealisk syn på brottsoffer, trots bristande enhetlighet med verkligheten, verkar därmed ha mångfacetterade ändamål vilket kan vara av rättssociologiskt intresse. Synen på brottsoffer kan komma att påverka världen och samhället på flertal vis, där samspelen mellan de olika moraliska, politiska och även, ekonomiska aktörerna är värt att studera.

8.2 De lege interpretata

Utifrån uppsatsens aktuella problemområde finns det goda skäl till att ifrågasätta och utvärdera hur olika filosofier bidrar till juridiken för att få en bredare förståelse gällande vad lagstiftningen faktiskt åsyftar. Med koppling till Christies teori om en ideal konstruktion, diskuterar Eva-Maria Svensson om hur ideala förväntningar även existerar i den gällande rätten. Huruvida ett sådant ideal faktiskt föreligger, blir det

enligt Svensson (2014) värt att belysa en diskrepans mellan praktiken inom rättsväsendet och hur den akademiska juridiska kunskapen är utformad. (Svensson, 2014, s. 211 - 212) Denna dikotomi pekar på att valet av metod vanligen görs implicit och att den rättsliga metoden snarare handlar om vilket material som har varit utgångspunkt för framställningen. (Svensson, 2014, s. 211) Vi finner det rättssociologiskt relevant att öka förståelsen om hur rättstillämpning och lagtolkning samspekar med politik utifrån Svenssons perspektiv.

Här kan rättsväsendets skillnad mellan rätten som den är och rätten som den borde vara och presenteras i två följande begrepp; *de lege lata* och *de lege ferenda*. Denna dikotomi speglar kunskapen om rätten inom rättsvetenskapens akademiska område såväl som juridikens praktiska fält. Rättsvetenskapens forskare beskrivs ha större anspråk på att vara mer rationella och genomtänkta, där individen utifrån sitt eget tycke väljer ut problem och argumenterar för att influera gällande rätten och förändra den juridiska metoden. Detta skiljer sig från juristen, eller praktikern, vars roll är att realisera lagstiftningens funktion och dess mål utifrån redan fastställda akademiska ståndpunkter. (Svensson, 2014, s. 214 - 216)

Svensson menar att det föreligger en diskrepans mellan rättsvetenskapens akademiska fält och juridikens praktiska område. I linje med detta menar hon att praktikerns utövning av gällande rätten, fastställd av dominerande aktörer inom rättsväsendet, tas för givet eftersom den under en längre tid har betraktats som uppenbar. Det ges ingen tanke att ifrågasätta en fastställd norm när praktiken av lagens mening blint faller tillbaka på en *standard* som består av de rättspraxis som föreligger som exempel på önskvärda resultat. Denna rättspraxis och norm avfärdar alternativa metoder som inte tar till hänsyn andra grupper än den som normen främst avser. (Svensson, 2014, s. 211 - 215, s. 222)

För att frigöra distinktionen mellan *de lege lata* och *de lege ferenda* kan ett nytt perspektiv på rätten, *de lege interpretata*, göra det möjligt att argumentera för att rätten alltid är tolkningar av aktiva subjekt. I detta sammanhang är de aktiva subjekten de aktörer som har någon inverkan på lagens utformning, tolkning och verkställande. *De lege interpretata* presenteras som "tolkningar om vad rätten är" och handlar om ett

behov av metodologisk reflektion. Utifrån denna utgångspunkt förklaras rätten från ett socialt konstruerat perspektiv som ställer krav på att praktikerna bland annat reflekterar och redogör för hur det juridiska materialet tolkas. Genom att utgå från att rätten är just en tolkning, mer eller mindre allmän, blir det alltmer påtagligt att det måste göras tydligt vilket underlag som används, vilka metoder som har tillämpats och hur tolkningen har gjorts. Detta menar Svensson är ett kriterium för hur man ska "giltighetsförklara" gällande rätt. (Svensson, 2014, s. 214 - 216)

8.3 Att följa normer från insidan

I samband med en oskriven juridisk praxis som även är en del i det som brukar beskrivas som gällande rätt, har Herbert L. A. Hart presenterat den så kallade *erkänningsregeln*. Denna teoretiska grund kopplar direkt till hans förklaring till vad som räknas som gällande rätt. Denna gällande rätt består av en uppräknad av rättsliga normer som är allmänt accepterade av offentliga aktörer - Hart kallar de "*the officials*" vilket motsvarar svenska ämbetsmän - inom rättsväsendet. Harts erkänningsregel uppmärksammar hur rättens normativitet vilar på en grundläggande norm, accepterad av de offentliga aktörerna för att klarlägga vad som kategoriseras som rätt och fel. Erkänningsregeln är en oskriven konvention som lägger fram kriterier för identifiering av de regler som ingår i dagens rättssystem. Regeln går därav inte att utläsa, utan är en produkt av det samspel som juridiken utvecklar kollektivt. Att erkänningsregeln inte uppger någon förklaring till lagens kontextuella innehåll är vad som kategoriserar Hart inom lagpositivismen. Erkänningsregeln är den närmaste beskrivningen av hur den gällande rätt fungerar utifrån de normer som kan utläsas från praxis. (Hart, 1961, s. 2 - 5, s 97) (Dahlman, 2010 s. 21) (Kramer, 2013, s. 295 - 298)

8.4 Teoriernas relevans och relation

Samtliga av ovanstående teoretiska utgångspunkter har sitt ursprung i olika vetenskapliga fält. Nils Christies teori om ideala offer tar ansats från en kriminologisk och sociologisk synvinkel medan Herbert L.A. Hart utgår från en rättsvetenskaplig synvinkel. Dessa två teorier kan därför betraktas som vilt skilda modeller med få

gemensamma nämnare. De två teorierna finner dock en relevans till varandra genom ett tredje teoretiskt inslag som knyter dem samman. Med en fot i det sociologiska perspektivet och den andra foten i det rättsliga perspektivet, träder Svenssons teori om de lege interpretata fram som en brygga där dessa två perspektiv förenas.

Nils Christies teori om ideala offer utgår från en uppfattning om överhängande uppfattningar, också fördomar, som skapar ett ideal för hur ett brottsoffer värderas. Karaktärsdrag tillskrivs brottsoffret och avspeglar inte en sanningsenlig bild av hur varken statistik eller hur verkligheten ser ut. Christie menar att det finns samhällliga faktorer som skapar dessa ideologiska uppfattningar. Huruvida dessa uppfattningar är överensstämmande med vad som faktiskt föreligger skapar en diskrepans mellan vad som betraktas som ett idealt offer och hur brottsoffer faktiskt är. Christie bottnar i ett socialkonstruktionistiskt perspektiv som menar att sociala normer och stereotyper sätter prägel för hur diskursen kring fenomenet brottsoffer diskuteras, värderas och behandlas i rätten. Diskursen handlar om kriterier som offret definieras utifrån och förväntas leva upp till, men betonar även att samhället och rättssystemet ofta ser bort från denna rättsvetenskapliga kunskap. Denna inkorrekta bild av vad som målas upp som ett idealt brottsoffer går att dra till Svenssons teori om de lege interpretata, där diskrepansen mellan juridik och rättsvetenskap betonas.

Utifrån ett empiriskt material önskar vi att få ta del av information som kan indikera på bakomliggande strukturer, bland annat om ideala brottsoffer. Genom förklaringar och diskussioner om brottsoffer, kan vi skapa oss en uppfattning om hur brottsoffer värderas i rätten beroende på vilka omständigheter som gäller. Detta skapar en möjlighet att studera normer som tillämpas i rätten för det ideala offret vid fall av jämkning. Dessa konstruktioner existerar på både det samhällliga och det rättsliga fältet och visar på hur Christies teori om ideala offer blir av rättssociologisk relevans för denna uppsats. Denna koppling dras även eftersom på samma sätt som Christie talar om en uppfattning om en social verklighet, talar Svensson om en ideal uppfattning om gällande rätten och dess tillämpning. De lege interpretata är en modell för hur rätten består av tolkningar och hur en diskrepans mellan vad som bör vara och vad som är inom den gällande rätten. Svensson betonar att en rent objektiv och rättsdogmatisk rätt bör ifrågasättas, och att sociala värderingar kan ha en betydande roll inom rätten.

Christies diskrepans mellan vad ett offer förväntas att vara och vad det faktiskt är återfinns i praktiken för rättsväsendet och den akademiska juridiken, där den rättsliga och juridiska kunskapen sällan tas i hänsyn inom rättslig praxis. Svensson presenterar även hur ett idealt tillvägagångssätt skulle öppna upp för en friare tolkning inom rätten.

Jämkningsbestämmelsen kan förklaras som gällande rätt på grund av att den tillkännages som en del av lagstiftningen av de offentliga aktörer som har makten att erkänna den (Dahlman, 2010, s. 21). Detta kopplar vidare den rättssociologiska relevansen till Svenssons (2014, s. 225) teori om de lege interpretata eftersom juridikens praktiker utövar juridik som vilar på en oskriven standard. Det blir därav intressant att avslöja hur normerna inom den juridiska praktiken kan beskrivas. Det nuvarande tillvägagångssättet för hur den gällande rätten tolkas och tillämpas kan bedömas som en inofficiell praxis, som Hart benämner som Erkänningsregeln. Att undersöka *hur* jämkningsbestämmelsen erkänns som gällande rätt blir därav ett rimligt fokus för uppsatsen men knyter även en rättssociologisk relevans till Harts teori. Hart skiljer sig från Svenssons öppnare tolkningsmetod, där en mer rent juridisk ansats tillämpas.

Erkänningsregeln och Harts juridiska fokus kan därmed anses vara oförenliga med de sociala värderingar och friare tolkningsmöjligheter som Christie och Svensson redogör för. Eva-Maria Svenssons teori kan därav användas som en röd tråd som väver samman det juridiska och det sociala perspektivet. I och med att Harts teori enbart existerar inom juridisk tillämpning där sociala värderingar och opinioner inte uppmärksammas, kan en tillämpning av både ideala offer och erkänningsregeln öppna upp för en tolkning från olika perspektiv.

Samtliga av dessa teorier utgår från ett erkännande i normer, inofficiella som officiella, och konstruktioner inom det rättsliga och sociala sammanhanget. Även om Christie talar om normer från en sociologisk utgångspunkt och Hart predikar för en juridisk teori som enbart bottenar i rättsliga normer, kan dessa fält med inslag av Svenssons interdisciplinära synvinkel överlappa. De båda teoretikerna belyser hur normer utvecklas och internaliseras, men inom vilt skilda områden och där Svenssons de lege interpretata möjliggör hur fälten kan förenas inom en mer öppen rättstillämpning. Dessa

normer skapar både sociala och rättsliga standarder, och är därmed essentiella för att förstå vad som benämns som gällande rätt, vad som är legitima tolknings- och tillämpningsmetoder inom rätten och vad som är stereotypa uppfattningar om ideala brottsoffer.

Christies och Harts teorier i sig kanske är motstridiga, men eftersom Svenssons teori är åsyftad att öppna upp rätten för olika perspektiv och bredda vyerna för hur rätten bör vara, skapas det en möjlighet för samtliga teorier att vara både rättssociologiskt relevanta och relevanta för uppsatsens ändamål. Svenssons teori anses här vara den gemensamma nämnaren som binder samman den sociala samhällsteorin som Christie presenterar med Harts strikt juridiska teori, vilket klargör teoriernas innebörd. Utifrån Svenssons teori anses uppsatsens därmed kunna belysa hur dessa olika två samhällsplan och konstruktioner kan samspela och vävas samman för att förstå den gällande rätten.

9. Sammanställning av empiri

Följande avsnitt kommer redogöra det empiriska resultatet från uppsatsens kvalitativa intervjuer. Vi har valt att presentera tre teman som går att urskilja från det empiriska resultatet: hur jämkning bedöms, kriminalpolitiska skäl till jämkning och betydelse av jämkning. Informanterna kommer att benämnas utifrån deras arbete eller profession, där deras uttalanden förtydligas och diskuteras närmare från en analyserande utgångspunkt med hjälp av abduktiv metod. Vår högt anställda kontakt på Brottsoffermyndigheten identifieras som Enhetschefen, medan vår akademiker med stor erfarenhet av Brottsoffermyndigheten benämns som Akademikern. I addition till detta består våra informanter av en domare, en kammaråklagare på Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum och en verksamhetsansvarig inom Brottsofferjouren, och benämns utefter dessa jobbtitlar. Redovisningen och sammanställningen för detta avsnitt kommer att ske i en samverkan av det empiriska materialet, teoretiska samband, tidigare forsknings återkopplingar och egna kommentarer och reflektioner.

9.1 Tolkning och tillämpning av jämkning av brottskadeersättning

Enligt Kammaråklagaren som arbetar på Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum, finns det ett regelverk och en praxis gällande brottskadeersättning som delas ut till den individ som har utsatts för brott. I frågan om hur jämkning tillämpas, hänvisar flera informanter tillbaka till Brottsoffermyndighetens praxis, lagstiftningen, och förarbeten. Dessa regelverk har i sin praktiska tillämpning utvecklat en standard, likt den Eva-Maria Svensson (2014, s. 215) talar om, för hur ett brottsoffer kan gå tillväga efter att personen har blivit utsatt för en brottslig gärning. Enligt informanterna sammanställer Brottsoffermyndigheten en handbok som hänvisar till vägledande praxis för hur ett brott kan värderas. Kammaråklagaren, Enhetschefen och Verksamhetsledaren angav att referatsamlingen är en bra källa för samtliga parter inom rättsväsendet att använda när det gäller skadestånd- och brottskadeersättningsfrågor.

[...] det finns ju lagkommentarer som vi använder oss av, och rättsfall... - så det finns ju rättskälleläran, lagarbeten, förarbeten och så tittar man på rättsfall. [...] Men det finns inget skrivet så, eller det kanske finns någon bok, - det vet jag inte. Doktrin är den sista-böcker är den sista rättskällan.” (Domare på Tingsrätten, angående bedömning av jämkning)

I svaren för hur tillämpningen av jämkning ser ut, hänvisar nästan samtliga informanter till rättspraxis och vägledande fall. Intrycket av det empiriska resultatet är att det verkar existera ett delvis informellt system inom juridiken, med ramar att anpassa sig till. Detta verkar dock inte vara något som uttryckligen presenteras eller lärs ut som en kunskap – utan snarare som en erfarenhet och förmåga. Reglerna i jämkningsbestämmelsen går exempelvis inte att tolka specifikt, och deras tillämpning är återigen en produkt av det samspel som juridiken utvecklar inom gruppen. Detta går att koppla till erkänningsregeln som Herbert L.A. Hart talar om i samband med normer. (Hart, 1961 s. 2 - 5, s. 97) (Dahlman, 2010 s. 21) Erkänningsregelns beskrivning som en oskriven konvention och uppräknings av rättsliga normer inom rätten, kan även uttolkas från informanternas reflektion kring att det inte finns några specifika regler att efterfölja.

Informanterna betonar att det finns mycket underförstått inom juridiken som kan behöva förklaras ytterligare, för att göra det enklare för den nya praktikern att hålla fast

vid redan satta, underförstådda principer. Dessa uttalandet berör även hur offers uppfattning om hur rättstillämpningen går till har en stor påverkan på individers förtroende till rättssystemet. Det empiriska resultatet indikerar därmed att öppnare och tydligare praxis skulle kunna tillföra signifikanta fördelar. Om lagstiftningen och rättsprocessen bedöms vara alltför vag eller ospecificerad för att resultera i förutsägbara beslut, är det av intresse att studera alternativa rättsvetenskapliga tillvägagångssätt. Detta stämmer överens med tidigare perspektiv som uttalar sig om att en mer öppen juridisk tolkning har förmågan att vara mer rättssäker än den som utgår från en inofficiell, normativ rättspraxis (Svensson 2014, s. 221) (Dahlman, 2010, s. 69 - 70)

9.1.1 Redogörelse och reflektion

Gällande huruvida juridiken redogör för sina beslut gällande jämkning på ett tydligt och klart sätt är en väsentlig del av rättsprocessen, enligt flera informanter.

Verksamhetsledaren arbetar med brottsoffer genom en Brottsofferjour och menade att domstolens motivering till varför de har fattat ett beslut är viktigt för offret att acceptera en dom. Hon arbetar med att hjälpa brottsoffer att läsa igenom och förstå deras domslut, så de exempelvis förstår varför deras ersättning blivit nedsatt eller jämkas helt. Detta, sägs hjälpa offret att förstå resonemangen bakom ett beslut och minskar risken för att de upplever jämkningen som något orättvist.

Det beskrivs vara en väsentlig part i rättsprocessen att redovisa öppet och följa lagstiftningen för att undkomma rättssäkerhetsproblem inom juridikens praktiska verksamhet, enligt både Kammaråklagaren och Verksamhetsledaren. Det benämns av informanterna att lagstiftningen möjligtvis kan uppfattas som vag och oklar, vilket resulterar i oförväntade beslut som endast ökar behovet av utförliga redogörelser. Det leder också tillbaka till ett standardiserat tillvägagångssätt med förhållningsregler som inte går att finna i läroböcker, utan är något som integreras och kan återfinnas i Harts erkänningsregel (1961 s. 5, s. 97).

Kammaråklagaren uttrycker liknande sentiment som Eva-Maria Svensson, där hon

klargör hur hon inte ser hur subjektiva individer kan riskera rättssäkerheten så länge de följer det lagstiftaren säger och redovisar detta öppet. Det empiriska resultatet indikerar att rätten bör innefatta någon form av öppen tolkningsmetod, dock att den även bör begränsas för att inte utnyttjas för egenintresse. I juridikens arbete måste det tydligt framgå vilket underlag som har använt, vilka metoder som har tillämpats och hur tolkningen har gjorts (Svensson, 2014, s. 211). Empirin belyser även den problematik som uppkommer om detta inte efterföljs. Att enbart utgå från egna värderingar och åsikter, bedöms utifrån det empiriska resultatet vara ett sätt att kringgå domstolens fundamentala princip att skipa rättvisa utifrån gemensamma regler. Detta resultat knyter även an till åsikter om rättens funktion, vilket har framgått i tidigare forskning (Asp & Ulväng, 2017, s. 9 - 12) (Hydén, 2001, s. 18, s. 24).

Det empiriska resultatet visar också att informanterna inte har reflekterat mycket över hur ändamålet för Brottskadelagens jämningsbestämmelse bör tolkas, tillämpas eller hur den kan komma att påverka brottsoffret. Brottskadelagens syfte har inte diskuterats mycket i många av informanternas arbete, utan de följer lagstiftarens riktlinjer utan värderingar eller eftertanke. För att påverka rättssäkerheten i dessa jämningsförhållanden bör vi belysa risken att det kan ske både medvetna och omedvetna beslut som inte redovisas på ett korrekt sätt. Det anses vara en stor förmån att ha en gällande rätt för praktikerna att luta sig tillbaka mot men då finns det även ett behov av att redogöra domskäl och jämningsbeslut tydligt, med bakgrund av den vaga lagstiftningen.

Svensson (2014, s. 211 - 212) argument om hur den juridisk praktiken saknar vägledande metoder och endast baseras på en rättslig praxis där materialet styr, blir därmed av stor signifikans. Denna uppfattning speglar ett väsende som faller tillbaka och stödjer sig på rättspraxis som utvecklats i frånvaron av tydliga lagstiftningar och riktlinjer. Samma standard som Hart (1961 s. 2 - 4) säger vilar på underförstådda allmänt accepterade normer, förminskar det utrymme som praktikerna har för att själva reflektera över sina beslut och handlingar inom systemet. Vilket behov finns det då för reflektion, när en predisponerande praxis har blivit erkänd som ledande och korrekt?

Detta förklarar den återhållsamhet som informanterna uppvisade när de skulle

redogöra och reflektera över hur jämningsbeslut motiveras. Att falla tillbaka på lagstiftning och att navigera och erkänna tillämpningen av jämkning, bedöms att ske per automatik utan att använda någon särskild metodik. Problematiken ligger därmed i den likgiltighet som eventuellt uppkommer när praktiker och personer inom rättsprocessen förlitar sig för mycket på de inofficiella riktlinjer som rättspraxis erbjuder.

Erkänningsregeln och rättslig praxis tillåta juridikens praktiker att bli så bekväma inom rättstillämpningen, att behovet av att reflektera och redogöra motivationen bakom rättsliga skäl inte är lika påtagligt. Juridikens praktiker bör därmed reflektera och säkerställa att beslut gällande jämkning kan redogöras för, vilket även belyser hur det kan finnas ett behov av friare tolknings- och tillämpningsmetoder inom rätten för att undvika en alltför stor tillförlitlighet till tidigare praxis.

9.2 Kriminalpolitiska skäl till jämkning

Det har i tidigare kapitel om jämningsbestämmelsen, presenterats hur jämkning i stor del grundas på oskrivna rättsregler. (1975:12, s.47). Detta kan med andra ord tolkas som att lagens mening har svårigheter med att fastställa vilka specifika omständigheter som är gällande för jämningsbestämmelsen. Utifrån det empiriska resultatet presenteras de vanligaste förekommande skälen till jämkning, enligt informanternas erfarenhet.

I stort sett alla intervjuer lade störst fokus på de politiska skäl som ligger bakom brottsskadeersättning och jämningsbestämmelsens lagstiftning. Till motsats från andra ämnen och diskussioner som erbjöd mer splittrade perspektiv och reflektioner, var informanterna här enade. Informanternas tankar över rättsväsendets säkerhet och konstruktion var fåtaliga, där en simpel förklaring ofta gjorde sig känd – ”*lagstiftaren har ju ansett att det ska va på det här sättet...*”. Denna fråga ligger i fokus när politiska influenser och riktlinjer togs upp med informanterna. I diskussionen om jämningsbestämmelsen ansåg Enhetschefen, Verksamhetsledaren och Akademikern att det var ”*ett ställningstagande mot kriminell verksamhet*”.

Enhetschefen på Brottsoffermyndigheten framhäver även specifikt hur

jämkningsbestämmelsen har stiftats med *"kriminalpolitisk hänsyn"*, vilket kan ses som en bekräftelse på dess bakomliggande politiska motivationer. Detta stämmer överens med vad det empiriska resultatet säger angående hur kriminalpolitiken idag står till svars för hur samhällets ordning har sett ut, har förändrats och ser ut idag (Lernestedt & Tham, 2019, s. 281 – 286) (Andersson och Nilsson, 2017, s. 7 - 8, s. 121) (Petersson, 2017, s. 142)

"Det är ju kriminalpolitiska skäl, alltså att staten inte ska ersätta brottsoffer som har utsatt sig för onödiga risker eller har varit delaktig i kriminell verksamhet och därav utsatts för brott som en följd av det." (Enhetschef på Brottsoffermyndigheten, angående kriminalpolitiska skäl till jämkning)

Det framgår i informanternas svar att regeringen och myndigheterna tillämpar jämkningsbestämmelsen för att visa på en nolltolerans gentemot brottslighet och exempelvis narkotikaanvändning, enligt både Enhetschefen och Akademikern. Att Brottsoffermyndighetens resurser skulle gå till att betala ersättning som *"plåster på såren"* när kriminella skadar varandra, menar Akademikern skulle kunna leda till att förtroendet för rättssystemet undermineras. Detta antagande görs med motiveringen att samhällsdebatten typiskt sett inte skulle acceptera brottsskadeersättning om jämkningsbestämmelsen inte existerade. Det empiriska resultatet poängterar att politiseringen inte bara påverkar tillämpningen av jämkning, utan att den även formar konstruktionen av lagstiftning och influerar den forskning som fokuserar på brottsskadeersättning.

" – I ett sånt klimat blir ju alla, alla människor som är inblandade blir några slags politiska statister bara för att Regeringen eller Moderaterna ska visa att dom är 'tough on crimes'. [...] Det finns nog en poäng där att den politiska regeringen har påverkat." (Akademiker inom skadeståndsrätt, förmögenhetsrätt och rättsteori, angående kriminalpolitik inom rätten)

Förändringar och åsikter inom Brottsskadelagen, brottsoffers rättigheter och jämkningsbestämmelsen kan utifrån det empiriska resultatet bedömas vara distinkt politiskt betingade och det har blivit tydligt att detta kan leda till en problematik inom rättsväsendet. Rätten är därmed inte självständig, utan den följer tydligt de direktiv som lagstiftaren delar ut, vilka kan baseras på en konstruerad rättvisa som politiken har

hjälp till att utveckla. Detta går i linje med Svenssons (2014 s. 211) idé om hur social konstruktionism förutsätter den verkligheten som individen lever i. Definition för vad olika fenomen ska innebära, vilken betydelse och vikt de har i en större kontext fastställs därmed av de dominerande aktörerna i samhället. (Svensson, 2014, s. 212) Vad som anses vara rättvist eller vad som kategoriseras som ett idealt offer kan därmed bedömas vara konstruerade opinioner som blir rådande i samhället på grund av just dessa aktörer. Politiska motiveringar och skäl till lagstiftningar och bestämmelser, kan därmed bedömas att inte vara något annat än verktyg som är åsyftade att förespråka ett särskilt typ av ideal eller opinion.

"Eh, så att man visar att... ja, staten har nolltolerans mot den typen av verksamhet och att det då får en påverkan även för ... ehm, vilka brottsoffer då som staten ska ersätta." (Enhetschef på Brottsoffermyndigheten, angående vilka som får brottsskadeersättning)

Eva-Maria Svensson bidrar med en distinktion som kan dras mellan vad rätten är, de lege lata, och rätten som den borde vara, de lege ferenda. Svenssons kritiserar hur juridiken har motiverats till att vara "ren" (Svensson, 2014, s. 211 - 214). I det ställningstagande menas att lagar önskas att stiftas, tolkas, dömas och verkställas utan några som helst subjektiva inslag. Detta kan dock inte bedömas vara fallet då både politik och rättvisa är subjektivt präglad. Juridik, i sin innata natur, kan därmed inte vara "ren". Den rättvisa som rättssystemet är uppbyggt är formad av bedömningar och avvägningar om vad som är rätt och fel, och influeras ständigt av utomstående faktorer. Lagstiftaren kan därmed ses som den som både fastställer en konstruktion av samhället som sedan reflekteras i lagen, och den som begränsar rättens möjlighet att öppna upp för skiljande åsikter.

Även detta är en indikation på hur lydelsen och dess tillämpning är uppbyggd med politiska skäl i åtanke, istället för rent moraliska och etiska ändamål. Om jämningsbestämmelsen var baserad på moraliska premisser skulle den högst troligt inte se densamma ut. Politiska inslag bedöms därmed att ha haft en stor påverkan i hur rättssystemet behandlar kompensation för brottsoffer, och även hur rättvisa definieras i samhället. Detta blir framförallt relevant i Brottskadelagen, där det är skattepengar som är resurserna till brottsskadeersättning. Politiska motiveringar bakom

jämkningssskäl kan därmed vara att aktörerna vill ta ett ställningstagande, så de inte kan bli kritiserade av befolkningen för att de spenderar statens resurser på att stödja kriminalitet. Politikernas influenser inom rättssystemet gör det lämpligt att ifrågasätta om lagen och rättsväsendet faktiskt reflekterar en högre moral och rättvisa, eller om lagstiftelser i Brottskadelagen är medel för att avspegla en politisk konstruktion.

9.2.1 Medvållande och provokation

I diskursen kring hur jämningsbestämmelsens tillämpas i domstolarna har informanterna uttolkat kriminalpolitiska intressen och opinioner som önskas bemötas. Ett tydligt sådant intresse är en inacceptans gentemot kriminell verksamhet där en kriminalpolitisk vilja sätter gränser för de människor som ingår eller har ingått i dessa kretsar. I andra ord finns det en agenda bakom jämningsbestämmelsens regel om medvållande och provokation i rättsfrågan då staten inte vill stå för en ekonomisk utdelning till individer som på något sätt har betett sig klandervärdt. I frågan om hur jämkning går till har informanterna delat med sig av olika tankar och intryck när det kommer till Brottskadelagens jämningsbestämmelse. Ett typiskt skäl beskrivs av Enhetschefen, där brottsoffret har uppträtt provocerande genom att först ha tagit till våld och sedan utsatts för våld tillbaka eller när det finns en historia av tidigare kriminalitet.

"Men, som jag sa, när brottsoffret har uppträtt provocerande som kanske den som då först har tagit till våld och sedan utsatts för våld tillbaka. Det är väl den mest typiska situationen, skulle jag säga."
(Enhetschef på Brottsoffermyndigheten, angående medvållande och provokation)

I en redogörelse för hur Brottskadelagens jämningsbestämmelse är utformad och används, ger Akademikern ett exempel där ett offer som har suttit inne i 12 år för grovt rån släpps fri och efter detta blir skjutna. Här menar informanten att Brottsoffermyndigheten i de flesta fall skulle ha jämkat för en misstanke, eller för att domstolen på något sätt förutsätter att det finns ett samband till en tidigare brottslighet eftersom "[...] dom flesta av oss blir inte skjutna när vi går till ICA". Detta är ett exempel på ett antagande om samband till tidigare brottslighet, som det inte går att vara säker

på.

"... Och det kan man ju inte veta, det kan ju vara så att även om man har sålt narkotika för 7 år sen så kanske man blir rånad randomly ändå, och då ska det inte jämkas, utan då ska full ersättning utgå." (Akademiker inom skadeståndsrätt, förmögenhetsrätt och rättsteori, angående jämkning på grund av tidigare kriminell involvering)

Dessa exempel knyter tillbaka till informanternas gemensamma föreställning om att det inte finns någon mall för hur olika situationer ska bedömas. Frågan om jämkning måste bedömas från ärende till ärende baserat på särskilda förhållanden i det enskilda fallet. Detta empiriska resultat speglar det material som har insamlats för tidigare forskning angående domstolarnas princip att döma utifrån varje enskilt ärende (Asp & Ulväng, 2017 s. 9 – 16) (Hydén, 2001 s.18) (Dahlstrand, 2012 s. 63).

Det empiriska resultatet beskriver generellt hur bedömningen av jämkning är väldigt omfattande där man ska se över, överväga om de handlingar som skett i samband med brottet, enligt Domaren. Jämkning av en individs brottsskadeersättning kan därmed inte anses vara en bedömning eller värdering av den individens person eller moral, utan försöker avgöra om hur beteende och handlingar har spelat in i brottets förlopp. I en skälighetsbedömning beaktas bland annat graden av vållande från den skadelidandes sida, såväl som skadevållarens sida. Denna bedömning mäter i vilken utsträckning som domstolens uttalanden om personens vårdslösa beteende har påverkat brottet eller den egna skaderisken. Beroende på hur bevisningen ser ut, är den vägledande för hur ett ärende utvecklas och går vidare. Därav åsyftar inte jämningsbestämmelsen att undersöka hur god och "bra" en människa är, utan den är endast intresserad av de handlingar eller beteende som kan kopplas till brottet i fråga.

Det empiriska resultatet går dock att problematisera utifrån de fall där individers tidigare kriminella involvering räknas in och förutsätts vara ett tecken på medvållande, trots att det ofta inte kan avgöras med säkerhet. Med tanke på det kriminalpolitiska intresset att inte ge brottsskadeersättning till individer som har varit kriminellt involverade, kan det finnas en risk att domstolarna tillämpar jämkning även i de fall där det inte finns ett säkerställt samband med kriminalitet. Detta kan bedömas som att ta

det säkra före det osäkra, eftersom det föreligger en sådan politisk konsensus om att ha en nolltolerans mot kriminella beteenden. Skäl för jämkning på grund av medvållande och provokation bedöms även ha ett kriminalpolitiskt intresse för att implementera normer om laglydighet och ansvarsfullhet i samhället. Genom att ha tydliga uppfattningar och opponeringar gentemot kriminalitet och vårdslöst beteende, är det därmed kriminalpolitiskt relevant att jämka brottsskadeersättning för de individer som inte anses leva upp till det önskade och ideala beteendet i samhället.

Kammaråklagaren uttryckligen benämner även att *"har man själv varit med och orsakat den [skadan] så kanske lidandet i kränkningen är mindre."* Detta kan föra med sig flera implikationer om de offer som inte lever upp till de förväntningarna som existerar om idealiska offer, inte anses ha lidit i lika stor utsträckning och därför får sin brottsofferstatus avskriven eller negligerad. Är det rätt att anta att konsekvenserna för ett brott blir mer eller mindre allvarliga beroende på hur laglydig man är som person? Detta verkar inte vara fallet, utan skiljaktigheterna ligger snarare i hur oklanderliga personer anses förtjäna att få upprättelse för sin skada mer än de som bedöms ha betett sig tvivelaktigt, i statens eller politikernas ögon.

9.2.2 Dolda jämkningar

En anmärkning från Kammaråklagaren var hur det kan bli farligt om man gör omedvetna och personliga värderingar i jämningsfall, då *"dolda"* jämkningar kan förekomma. Rättsprocessen för jämkning förväntas att se densamma ut, men det empiriska resultatet noterar även hur arbetsprocessen för varje enskilt fall kan variera beroende på vem som dömer i det enskilda ärendet. I detta resonemang följer Kammaråklagaren upp med uttalandet att *"alla är ju människor."* Kammaråklagaren menar att när det är människor och enskilda individer som arbetar inom rätten så förlitar sig jämningsbestämmelsen delvis på subjektiva omdömen eller sociala konstruktioner för att avgöra vad som är rättvist. Det blir dock väldigt stor problematik om jämningsbeslut baseras på juristernas egna värderingar och åsikter, utan stöd av bevisning eller lagstiftning.

"...egentligen, det farliga är väl om man liksom gör omedvetna äh personliga värderingar som man inte redovisar [...] för så kan det ju va. Att man tycker liksom att "Äsch, det här är inte så farligt för det är en sån och sån person." Och att man utan att redovisa det öppet för ovidkommande hänsyn så att säga och gör tysta, dolda jämkningar." (Kammaråklagare på Utvecklingscentrum, angående dolda jämkningar)

Detta går i linje med de sociala stereotyper och ideala förväntningar på brottsoffer som existerar i samhället, något som även överensstämmer med åsikter som har presenterats i tidigare forskning (Åkerström & Sahlin, 2011, s. 85 – 87) (Dahlstrand, 2012, s. 63). UN:s universella benämning av brottsoffer omfattar därmed inte brottsskadeersättningens kriterier, utan definitionen är begränsad när det gäller Brottsskadelagen. Vare sig om individen bedöms ha lidit från skada, av psykisk eller fysisk natur, är dessa individer inte brottsoffer som möter brottsskadeersättningens kriterier för att få ut ekonomisk kompensation från Brottsoffermyndigheten. Individen måste enligt dessa kriterier varken vara ett offer med koppling till kriminella kretsar eller en individ som uppvisar tvivelaktigt, oaktsamt, eller provocerande beteende. Dessa kriterier skulle kunna tolkas ge uttryck för de förväntningar som fått utlopp från politiskt håll där olika intressen ställer krav på brottsoffret i samband med brottet. I linje med kriminalpolitiska intressen att manifesteras en nolltolerans gentemot all form av kriminellt beteende sätts det också begränsningar för vilka som enligt politiska principer ska få rätt till brottsskadeersättning.

Dessa är förhållanden inom lagen som har vuxit fram tillsammans med samhällets olika förväntningar, vilket kan benämnas som sociala eller politiska konstruktioner. Utifrån detta perspektiv kan vi beskriva den sociala verkligheten utifrån hur samhället väljer att definiera den. Detta går i linje med det "kulturella manus" som Baker (1997) teoretiserade om för att skapa en modell för hur ett typiskt offer bäst kunde beskrivas (Åkerström & Sahlin, 2011 s. 85 - 88). Samma stereotypiska förväntningar diskuteras även i Christies teori där frågan ställer sig på sin spets - hur är man ett "bra" brottsoffer? (Newburn, 2017 s. 863 - 868) Detta kulturella manus bedöms vara av relevans i relation till jämkningsbestämmelsen, där det går att undersöka om även den är uppbyggd av generellt förutfattade meningar, politiska eller juridiska.

Om jämningsbestämmelsen tillämpas utifrån sådana "osynliga" värderingar, framför Kammaråklagaren att det skulle signifikant riskera systemets rättssäkerhet. En potentiell konsekvens skulle vara att rättssystemet istället började uppfattas som orättvist och oförutsägbart. Oavsett om det är subjektiva aktörer som dömer jämningsärenden är det ytterst väsentligt att alla beslut som fattas är baserade på bevis, skälighet och grundas i lagstiftelsen. Det svenska rättssystemet är uppbyggt på denna princip – att personliga värderingar ska lämnas utanför rättsrummet. Det bör även uppmärksammas om dolda jämningsbeslut sker med ändamålet för lagstiftaren, där politikerna sätter ett ideal eller vägledande exempel. Om jämningsbeslut grundas i värderingen att "dåliga" brottsoffer inte ska få pengar men att denna bedömning sker med gömda politiska agendor blir det också problematiskt. Detta kan följaktligen leda till jämningsbeslut som inte endast förlitar sig på rättsliga beviskrav och kriterier, utan även där syftet är brottsprevention eller att sprida en politisk opinion.

Denna reflektion som finns i det empiriska resultatet, går i linje med det lagpositivistiska kravet på att det måste finnas en objektivitet för att säkra förutsägbarhet inom rätten. Denna filosofi om rättsväsendet går att koppla till den tidigare forskning som presenteras av Dahlman (2010) och Andersson (2014), som delvis anser att subjektiva inslag i rätten skulle hota den objektiva standarden som den allmänna lagpositivismen vill bevara. Det empiriska resultatet finner något av en invändning och kritik mot detta koncept, och presenterar istället tankar som stämmer överens med Eva-Maria Svenssons teori om de lege interpretata (Svensson, 2014, s. 211). De lege interpretata uttrycker hur juridikens objektivitet och förutsägbarhet är mindre relevant så länge som rättstillämparen faktiskt tydligt kan redogöra för sina beslut.

9.3 Upprättelse, rättvisa och dess betydelse för brottsoffret

Rättvisa, även med Dahlmans objektiva annotation, är något som har sitt ursprung i en djupare värdering och politisk grund – att det ska finnas en balans mellan belöning och straff. Medan ändamålet med jämningsbeslut beskrivs vara kriminalpolitiskt av informanterna, anses brottskadeersättningen i sig vara grundad i någon samhällelig moral eller politisk diskurs. Utifrån den observationen, blir det dock alltmer relevant att

studera hur brottsskadeersättningens försök till rättvisa kan problematiseras utifrån jämningsbestämmelsen och dess politiska motiveringar.

I samband med Brottsskadelagen var symbolik och upprättelse två ord som användes flitigt för att besvara frågan om ändamålet med kompensation. Vad åsyftas då med upprättelse – och hur skiljer det sig från vad som är rättvist? Båda fenomenen har i sin natur en särskild samhällelig subjektivitet, där det inte finns någon försäkran om en särskild korrekt bedömning - eller tolkningsmetod. Akademikern betonar att det snarare värderas vara av större vikt att brottsoffret får en fällande dom, istället för ekonomisk kompensation. Utifrån tidigare forskning menar Akademikern att betydelse för ersättning gällande exempelvis kränkning har visat sig *”göra lite nytta i bemärkelsen att kränkningens ersättning verkar få brottsoffret att må något lite bättre, liksom på marginalen...”*

Vad är det då som brottsskadeersättningen kan tillföra till brottsoffrets rättsprocess? Informanterna nämner ju trots allt symbolik och upprättelse när de beskriver vilken betydelse som brottsskadeersättning kan ha för brottsoffret. Utifrån dessa reflektioner går det att anta att brottsskadeersättningens betydelse utgår från mer än en ekonomisk värdering. Akademikern refererar trots det tillbaka till Dahlstrands forskning om brottsoffrets uppfattning av ersättning och benämner att ersättningen visats sig ha en viss betydelse gällande offrets intryck om rättssystemet stått på dess sida – men att den betydelsen inte är så himla stor.

9.3.1 Något om upprättelse

Akademikerns uppfattning var därmed inte helt enhetlig utöver resterande empiri, där ersättningens betydelse bedöms vara stor, gällande offrets chans att få upprättelse. Enhetschefen och Verksamhetsledaren på Brottsoffermyndigheten respektive Brottsofferjouren uttalar sig om hur brottsoffer själv har förklarat att ersättningen verkligen hjälper dem att få upprättelse efter sitt brott. Ekonomiska medel kommer aldrig att ha den förmåga att radera smärta eller lidande, utan Enhetschefen beskriver istället brottsskadeersättning som *” en bekräftelse på att, jamen 'jag har utsatts för ett*

brott, staten uppmärksammar det och ger mig kompensation för det lidande som jag har fått utstå". Detta kvitto, där brottsoffrets utsatthet och skada uppmärksammas, presenteras som statens sätt att kunna stödja offret och hjälpa dem gå vidare från det som har hänt dem.

I stora drag, uttalas kompensationen att bära syftet att *"hjälpa riktiga människor med viktiga effekter av brottslighet"* av Akademikern. Brottsskadelagen, och brottsskadeersättning i sig, beskrevs av informanterna som att vara något *"extra"*, en *"bonusersättning"* med syfte att den skadelidande skulle kunna *"unna sig något"*. Intentionen har inte varit att försöka ersätta en förlorad familjemedlem eller sudda ut det som skett, utan att uppmärksamma att offret utsatts för något hemskt och efter sin bästa förmåga försöka återgälda det. Verksamhetsledaren, som har erfarenhet med denna lagstiftning inom Brottsofferjouren i Luleå, menar att det ska fungera som en kompensation för det lidande man har utsatts för, finansieras av statliga resurser. Verksamhetsledaren framhäver också att brottsskadeersättning är det enda sätt som staten kan erbjuda kompensation.

"[...] det är ju ett sätt att ge upprättelse till det som är utsatt, statens sätt på alltså. Att ge upprättelse till de som har blivit utsatt för brottet, någon form av kompensation... för det lidande som man har haft. Det är det enda sätt... [...] Men det är det enda sätt en stat kan ha."

(Verksamhetsledaren på Brottsofferjouren, angående brottsskadeersättningens syfte)

Upprättelse från staten, i den mening, kan bedömas bära en betydelse som inte är helt synonym med det som en domstol eller ett skadestånd kan erbjuda. För de individer som blir utsatta för brott, är det en möjlighet att få en bekräftelse från det väsende som kan ses som representativt för samhällets värderingar. Åkerström och Sahlin (2011) för ett resonemang om hur rättssystemet är uppbyggt på de sociala och politiska konstruktioner som existerar kring brottsoffer, vilket ger ytterligare grund för att rättsväsendets moral är kontrollerat och styrt av samhälleliga faktorer. Det är också dessa influenser som kan komma att avgöra vad som anses vara rättvist och inte. Vikten av att bli sedd och bedömd värdig i det politiska system som både representerar och kontrollerar de åsikter som anses vara ledande bland befolkningen kan därmed ha större betydelse än endast genom den monetära. Detta leder även till funderingar över

vilka det är som får denna upprättelse, och vilken skillnad som föreligger för de individer som inte får den.

Informanterna blev tillfrågade om hur känslan som uppkommer när man blir *nekad* brottsskadeersättning kan komma att påverka offret. Om ekonomisk ersättning faktiskt är åsyftad att hjälpa "*riktiga människor*" såsom definitionen löd från Informant 4, blir det något polariserat när en del individer inte får denna hjälp. Att inte få den upprättelse av staten, ansågs av flera informanter också kunna komma att influera hur systemet och staten uppfattas i offrets ögon. Den betydelse som ersättningen har för brottsoffret är med uppsatsens empiriska stöd svår att definiera, men en genomgående uppfattning hos informanterna är att dess värde oftast inte är ekonomisk utan till stor del är symbolisk. Om denna symboliska ersättning då bortfaller, hypotiserar flera informanter om att det från offrets perspektiv uppfattas som ett svek eller en orättvisa.

I det motsatta hörnet finns det också argument för att en del offer som inte längre har rätt till full ersättning. Det är med grund i sina val och beteenden vid brottet som det under dessa omständigheter har motiverats vara mer rättvist att ersättningen bortfaller. I samband med brottsoffers felaktiga uppfattningar av vad brottsoffer kan förvänta sig från rättsprocessen kan det förekomma en krock mellan hur olika parter resonerar kring brottsskadeersättning. Vid instanser av jämkad brottsskadeersättning kan den sökande då tänka: "*jo, det beror nog på att jag använder droger, det beror på att jag inte har någon status i samhället (...)*", enligt Verksamhetsledaren. Utifrån den tidigare forskningen och kunskap som existerar inom viktimologin, är det värt att poängtera hur många av de som oftast är brottsutsatta själva är människor som är kriminellt involverade eller har låg samhällsstatus. (Newburn, 2017, s. 866 - 868.) Trots att den ideala ståndpunkten om likabehandling kan bedömas vara något för naiv och simpel för att fungera i svensk rätt, är det en viktig reflektion att en stor andel brottsoffer i Sverige inte får brottsskadeersättning på grund av jämkningens begränsningar.

Den politiska diskursen om vad som definieras som ett brottsoffer är väsentlig för att den svenska lagen ska kunna skapa ordning i samhället, och närmare kunna bedöma om ett ärende ska tillämpas av en jämkningsbestämmelse eller inte. Dessa politiska inslag

styr och influerar hur samhället väljer att se på kriminalitet och beskriver detta fenomen utifrån den kunskap som de redan besitter kring området. Brottsoffer som är oklanderliga, oskyldiga och svaga såsom många felaktiga uppfattningar indikerar har en större chans att få upprättelse i det svenska systemet. Betyder denna urskiljning att dessa ideala offer uppskattas att ha lidit mer för det brott de utsatts för, eller finns det andra skäl för uppdelningen?

9.3.2 Något om rättvisa

För att besvara syftet med denna uppdelning av brottsoffer är det därmed viktigt att ta i hänsyn till att juridiken inte tillåter rättssystemet att vara lika rättvis mot alla. Det empiriska resultatet indikerar detta, då informanterna diskuterade det utrymme för försvårande och förmildrande omständigheter eller möjligheten att åberopa jämkning som finns i lagstiftningen. Att alla ska behandlas lika kan därmed bedömas vara oförenligt med rättvisa. Om rättvisa handlar om balans mellan belöning och straff så ska följaktligen inte klandervärda personer bli bemötta på samma sätt som oskyldiga människor. Ett sådant rättssystem skulle gå emot de centrala värderingar som rättvisan åberopar.

Informanterna beskriver uttryckligen hur brottsskadeersättning inte är pengar eller ersättning som brottsoffret förväntar sig, och att det fungerar som en bonusersättning. Utifrån det informanterna redogör för, ges intrycket att brottsskadeersättning är något som är delvis separerat från resten av rättsprocessen. Är det då befogat att ifrågasätta om brottsskadeersättningens betydelse för offret är rättvisa om dess ändamål just är det - något extra? Om Brottskadelagen åsyftar att tillföra något extra utöver den rättvisa som redan blivit tilldelad genom en fällande dom eller annan form av ersättning, kan då inte avsaknaden av brottsskadeersättning definieras som något orättvist. I en ren saklig mening, kan man argumentera för att brottsskadeersättning inte är något som uttryckligen tilldelar rättvisa eller orättvisor, utan att dess ändamål är helt självständigt från rättskipningen. Under dessa hypotetiska premisser som baseras på informanternas uttalanden, kan rättvisa anses tilldelas genom domskäl och straff, där brottsskadeersättning åsyftar att fylla ett fristående ändamål.

Informanterna gör en reflektion över hur brottsoffrets förtroende för rättssystemet kan sjunka i samband med att de inte bedöms vara värdiga den brottskadeersättning som de själva tycker de borde få. De betonade även hur detta belyser behovet av kännedom av brottsofferersättning och vad den åsyftar att ha för effekt, samt att Sveriges befolkning ibland saknar kunskap om hur rättsprocessen och rättssystemet fungerar. Problematiken som uppstår beror därmed på att den enskilda individen inte inser eller har förståelse för juridikens syn på rättvisa. Om individen har uppfattningen att juridiken ska behandla alla lika och att alla har rätt till samma brottskadeersättning, skapas det en felaktig bild av hur rättssystemet opererar. Juridiken har aldrig varit åsyftad att fungera på detta sätt.

Detta ställningstagande i Brottskadelagen har både sina motiverade skäl och oundvikliga konsekvenser. För att undvika frustration och anklagelser om orättvisa måste det dock vara tydligt vilka motiveringar som föreligger och vad jämkningen faktiskt är en värdering av. Är jämkningen av brottskadeersättning verkligen baserad på den mängd lidande som brottet har orsakat utan grund i andra moraliska eller politiska skäl? Jämningsbestämmelsen, och rättssystemet i allmänheten, är inte åsyftad att behandla alla lika utan att den existerar för att behandla alla utifrån vad de förtjänar. Denna insikt är av stor signifikans, då den indikerar på hur juridikens rättvisa inte är synonymt med att alla är lika värda och bör behandlas därefter; juridikens syn på rättvisa är istället en avvägning av hur mycket eller lite man förtjänar utifrån fallets särskilda omständigheter.

I en beskrivning av rättssystemet som influerad av flera politiska ideologier och agendor kan rättens tillämpning också förklaras som mångfacetterad. Om ändamålet med brottskadeersättning skulle vara att reflektera rättvisa och återge balans till alla brottsoffer, skulle det finnas argument för att rätten inte lyckas med det syftet. Det har ju dock blivit evident att juridiken inte är åsyftad att vara rättvis gentemot alla, vilket kan urskiljas från jämningsbestämmelsen. Utifrån en insikt om att brottskadeersättning inte utgår från denna juridiska rättvisa, utan istället avser att värdera vad som är skäligt i särskilda fall, blir inte diskussionen om rättvisa lika väsentlig. Det är följaktligen av större signifikans att uppmärksamma hur vi uppfattar vad som är rätt och fel kanske inte enbart är grundat i moral, utan att det representerar

politiska konstruktioner av rättvisa. Den allmänna uppfattningen kan säkerligen vara att jämningsbestämmelsen inte är något annat än korrekt och välgrundad, men det finns vikt i att reflektera över varför vi delar denna uppfattning och om politiska åsikter har influerat den.

10. Diskussion

Med grund i uppsatsens empiriska material kan jämkning förstås utifrån en multidisciplinär synvinkel, där politik och juridik samspelar för att sätta gränser och implementera standarder till vad som ska förklaras som gällande rätt. Eftersom jämkningen utgår från ospecifika rättsliga termer, har det skapat oskrivna standarder för hur tillämpningen ska utföras. Detta utgör därav en viss problematik med skiljande åsikter mellan brottsoffer och rätten gällande vad som kan uppfattas som rättvisa, vem som har rätt till ersättning och vad den har för syfte och effekt på brottsoffret som erhåller den. Denna kunskap skulle kunna bidra till att juridikens praktiker allt oftare reflekterar över hur och varför de fattar dom beslut som de gör i rätten, men också bidra som en påminnelse om att rätten är komplex.

Uppsatsens syfte att förstå jämningsbestämmelsens tillämpning och belysa hur den påverkas av politiska inslag, har uppfyllts med hjälp av det empiriska resultatet. Detta material är baserat på kvalitativa intervjuer med informanter av relevans, och presenterar tydliga teman om hur jämningsbestämmelsen i Brottskadlagen tillämpas och tolkas. De politiska inslag hos jämningsbestämmelsen diskuteras även, där den kriminalpolitiska påverkan är ett faktum men bör belysas icke desto mindre. Det empiriska resultatet gav även en någorlunda enhetlig förståelse om jämkning av brottsskadeersättning, där det var tydligt att rättstillämparen sällan ger sig tid för att reflektera över lagen. Jämningsbestämmelsens mening och hur den egentligen kan se ut eller appliceras i olika ärenden är starkt grundad i den praxis som rättssystemet tillämpar. Det empiriska resultatet visar därmed hur bedömningen och tillämpning liksom jämkning av brottsskadeersättning kan förstås utifrån ospecificerade krav och en välgrundad praxis.

Hur denna praxis är utformad kan leda till en viss problematik när allmänhetens något felaktiga bild av rätten som rättvis och lika för alla brottsoffer, inte bedöms vara instämmande med juridikens ändamål. Detta ideal spricker därmed om jämningsbestämmelsens lagstiftning och praxis som enbart ställer sig gillande till brottsoffer av särskild karaktär eller handling. Utifrån en moralisk och rättvis grundprincip, skulle jämningsbestämmelsen kunna kritiseras för att enbart gynna de "bra" offren och negligera den övriga andelen. Det empiriska resultatet argumenterar även för att det finns nackdelar om fall jämkas och bedömningar grundas i politiska skäl eller motiveringar. Ett av de potentiella problemen med politiska inslag i jämningsbestämmelsen är att det sätter politiker i en position där de kan konstruera vad samhället ser som rättvisa och moral. Dessa politiska inslag bedöms influera och påverka hur jämningsbestämmelsens utformas och tillämpas i den gällande rättsliga praxisen, då skäl bakom jämningsbeslut ofta grundar sig i kriminalpolitiska ställningstaganden. Detta resultat ökar alltjämt kunskapen om att det inte alltid finns en ren objektiv rätt, och att övertygelsen om att alla är lika inför rätten istället kan bedömas som naiv.

Vad som utmärker denna forskning är ämnets specifika område, med frågeställningen som ifrågasätter *hur* jämkning av brottsskadeersättning kan förstås och problematiseras utifrån dess kriminalpolitiska inslag. Tidigare forskning går i linje med uppsatsens resultat gällande hur rätten är influerad från olika håll, hur både jämkning och brottsskadeersättningens syfte är värda att ifrågasätta och hur jämkning skulle kunna uppfattas som orättvis av de som den påverkar (Dahlstrand, 2012) (Schultz, 2008). Perspektivet för uppsatsens resultat kan därav tillfalla som ett nytt perspektiv som ökar förståelsen kring detta ämne.

Uppsatsens val av metod och utförandet av metod har följt de etiska principer som eftersträvas i akademiska kretsar. Krav på information, samtycke, konfidentialitet och anonymitet är grundläggande kriterier som ska uppfyllas inom forskningen. (Bryman, 2016, s. 131). De som deltar i intervjuerna ska, enligt principerna, vara välinformerade om uppsatsens syfte så att de vet vad de deltar i och att de också har vetskapen om att de kan dra sig ur om de så önskar. Två ytterligare principer som samtliga intervjupersoner blev informerade om var följaktligen konfidentialitetskravet och

nyttjandekravet är, där det framgår att alla svar och deltagare försäkras största möjliga konfidentialitet och även att de uppgifter som samlas in endast kommer användas för uppsatsens ändamål. (Bryman, 2016, s. 130 - 132) Dessa principer försäkrar att empiriinsamlingen och presentationen av empiri förhåller sig till etik och moral.

Som en styrka i denna studie anses informanternas insikt på ämnet har bidragit till en insamling av ett unikt och användbart material. På detta sätt har valet av metod visat sig vara fördelaktig och relevant till vår frågeställning, då den empiriska synvinkeln erbjuder intervjuer med aktörer med hög kunskap och god erfarenhet för ämnet i fråga. Samtidigt har metodvalets begränsningar inneburit en svaghet i den bemärkelse att det empiriska materialet enbart har utgått från sex kvalitativa intervjuer. Trots detta valde vi att använda oss av kvalitativa intervjuer och var därmed medvetna om att resultatet inte skulle kunna användas för att besvara generella frågor. Detta är en begränsning som inte gör det möjligt att generalisera av det empiriska resultatet, då materialet enbart kan tala för informanternas egen upplevelse och uppfattning det aktuella ämnet. Studiens resultat kan därmed inte bedömas reflektera eller generalisera åsikter som går att tillämpa på en större skala eller kontext.

I en rekommendation och önskemål för vidare studier för detta ämne skulle vi vilja se fler studier som ställer frågan hur, som kan beskriva på vilket sätt juridiken faktiskt kan beskrivas. Eftersom det inte finns någon detaljerad beskrivning för hur juridikens praktiska arbete förs, blir det, enligt vår uppfattning, väsentligt att utgå från informanternas perspektiv. I forskning med fler resurser, både för tid och kontakter, skulle kunskap kring ämnet expanderas till följd av en större insamling av data där flera perspektiv skulle kunna berika studien. Det skulle även vara intressant att se fortsatt forskning som omfattar större studier där även brottsoffrets perspektiv inkluderas för att studera och diskutera jämningsbestämmelsen.

11. Slutsats

Uppsatsens slutsats är att det föreligger en självklar rutin inom juridiken som inte ger större utrymme för reflektion av den rättsliga praktiken. I de teoretiska

utgångspunkterna inom rättsociologin, är det tydligt att avsaknad av objektiva värderingskriterier och riktlinjer skapar en juridisk praxis som inte är helt förutsägbar. Informationen kring den praxis om hur jämningsbestämmelsen tillämpas och förstås fastställs av praktiker inom området. Uppsatsens slutsats av det empiriska resultatet är följaktligen att juridiken, rättssystemet och jämningsbestämmelsen inte kan förstås som att vara helt objektiv och förutsägbar, utan att detta inte är problematiskt så länge besluten redogörs utförligt. Denna slutsats har grundats och byggts upp utifrån de teoretiska perspektiven de lege interpretata och erkänningsregeln, och är tillämpningsbar på flera aspekter än endast jämningsbestämmelsen. Uppsatsen konkluderar därmed att redogöra för rättsliga beslut på ett tillförlitligt sätt bör värdesättas oavsett vilka ärenden som behandlas och vilken lag som tillämpas.

En ytterligare slutsats är att vid jämkning fräntas många offer en möjlighet till upprättelse och symbolisk ersättning, i de fall där offer inte möter de kriterier som idealiska offer förväntas uppnå. Uppsatsen konkluderar att kriminalpolitiska influenser starkt påverkar de sociala konstruktioner som existerar om både ideala offer och rättvisa, vilket manifesteras i jämningsbestämmelsens utformning, tillämpning och tolkning. Kriminalpolitiska intressen gör sig bland annat tydligt i hur kriminell verksamhet inte är ett accepterat attribut hos brottsoffret. Uppsatsens slutsats och svar på den sekundära frågeställningen är därmed att de politiska inslagen i jämningsbestämmelsen belyser hur brottsskadeersättning och jämkning inte är en reflektion på en total och allomfattande rättvisa. På grund av de politiska motiveringarna och skälen som influerar rätten kan därmed inte alla värderas lika inför lagen och kan bedömas strida mot rättsliga grundprinciper. Vår bedömning är därmed att rättssystemets och juridikens syfte inte är menad att vara fullt rättvis. Detta är en perception av rättssystemet och juridiken som skulle kunna missförstås.

Uppsatsen betonar slutligen att trots att samhället har en idealisk tro om likabehandling och moralisk grundprincip, belyser de politiska inslagen och motiveringarna i jämningsbestämmelsen hur rättssystemet inte är åsyftad för att tillämpa en total och allomfattande rättvisa.

12. Referenslista

Litteratur

- Andersson, A. (2013/14) Den mångfacetterade diskursen kring anhörigersättning - en metodologisk studie av pragmatisk rättsutveckling. *Juridisk tidskrift*. s. 8 - 23 URL: <http://urn.kb.se/ludwig.lub.lu.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-213340> (2020-02-27)
- Andersson, R., Nilsson, R. (2017) *Svensk kriminalpolitik*. 2. uppl. Stockholm: Liber AB.
- Arbetsbladet. (2016) *När staten agerar moralpolis*. Tillgänglig: <https://www.arbetsbladet.se/artikel/nar-staten-agerar-moralpolis> (2020-05-08)
- Asp, P., Ulväng, M. (2014) *Straffrätt - en kortfattad översikt*. Uppsala: Iustus Förlag AB.
- Bengtsson, H (red.) (1998) *Politik, lag och praktik. Implementering av 1994 års handikappreform*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Bryman, A. (2008) *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2. uppl. Stockholm: Liber AB.
- Bryman, A. (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. 3. uppl. Stockholm: Liber AB.
- Dahlman, C. (2010). *Rätt och rättfärdigande - en tematisk introduktion i allmän rättslära*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur AB.
- Dahlstrand, K. (2012). *Kränkning och upprättelse. En rättssociologisk studie av kränkningersättning till brottsoffer*. Lic. Lund: Lunds universitet.
- Denscombe, M. (2016) *Forskningshandboken. För småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur AB.
- Hart H. L. A. (1961). *The Concept of Law*. Oxford: Clarendon Press.
- Hydén, H. (2001) *Rättsregler. En introduktion till juridiken*. 5. uppl. Lund: Studentlitteratur AB.
- Hydén, H., Hydén, T. (2016) *Rättsregler. En introduktion till juridiken*. 7. uppl. Lund: Studentlitteratur AB.
- Kramer M. H. (2013) In defense of hart. *Cambridge University Press*. s. 295 - 298 DOI:10.1017/S1352325213000207 (2020-02-24)

Lernestedt, C., Tham, H. (red.) (2019) *Brottsoffret och kriminalpolitiken*. Stockholm:Norstedts Juridik.

Newburn, T. (2017) *Criminology*. 3. uppl. New York: Routledge.

Persson, Å. (2004) *De politiska partiernas rättspolitik*. Diss. Umeå: Umeå universitet.

Petersson, O. (2017) *Svensk politik*. 8. uppl. Stockholm: Dialogos Förlag.

Schultz, M. (2008) Kritik mot kränkingsbegreppet. *Svensk Juristtidning*, s. 49 - 54. Tillgänglig: <https://svjt.se/svjt/2008/37?search=j%C3%A4mkning%20personbrott> (2020-04-02)

Svensson, E-M. (2014) De lege interpretata - om behovet av metodologisk reflektion. *Juridisk publikation*. s. 211 - 225. Tillgänglig: http://juridiskpublikation.se/wp-content/uploads/2014/10/J2014_Eva-Maria-Svensson.pdf (2020-03-12)

Zetterström, S. (2012). *Juridiken och dess arbetssätt - en introduktion*. 2. uppl. Uppsala: Iustus Förlag AB.

Åkerström, M., Sahlin, I. (red.) (2001) *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur AB.

Brottsoffermyndighetens beslut

Dnr 11759/2009

Dnr 05814/2007

Dnr 08372/2003

Offentliga tryck

Justitiedepartementet. (1999) *Prop. 1998/99:41. Ändringar i brottsskadelagen*. Stockholm: Sveriges Regering.

Justitieutskottet. (2013) *2013/14:JuU38 En ny brottsskadelag*. Stockholm: Sveriges Regering.

Justitiedepartementet. (2014) *Prop. 2013/14:94. En ny brottsskadelag*. Stockholm: Sveriges Regering.

Justitiedepartementet. (2019) *Dir. 2019:104 Stärkt rätt till skadestånd för brottsoffer*. s. 1, 16. Stockholm: Regeringen.

Regeringen. (1975) *Prop. 1975:12. Regeringens proposition med förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207), m.m.*; Stockholm: Sveriges Regering.

Regeringen. (1978) *Prop. 1977/78:126. s. 25.* Stockholm: Sveriges regering.

Regeringen. (1987) *Regeringens proposition 1987/88:100 med förslag till statsbudget till budgetåret 1988/89. bil. 4 s. 35.* Stockholm. Regering.

Författningar

SFS 2014:322 *Brottsskadelag.* Stockholm: Justitiedepartementet L2.

13. Bilagor

Bilaga 1.

Intervjuguide inför examensarbete i rättsociologi
Syfte och frågeställning <p>Studiens syfte avser att nå en djupare insikt kring hur brottsskadeersättningens jämningsbestämmelse fungerar i samspel med politiska inslag. Studiens primära frågeställning önskar undersöka hur jämkning inom brottsskadeersättning kan förstås och tillämpas enligt praktiker inom rättsväsendet och brottsskadeersättning. Den sekundära frågeställningen vill studera hur jämningsbestämmelsens kriminalpolitiska inslag kan påverka grundläggande rättsprinciper. Studiens syfte och frågeställning tänker att uppfyllas och besvaras utifrån ett empiriskt material som kommer att insamlas genom intervjuer med individer som har kunskap och/eller erfarenhet kring ämnet i fråga.</p>
Frågeformulär <ul style="list-style-type: none">• I Brottskadlagen finns det rum för jämkning om "den skadelidande själv uppsåtligt eller av oaktsamhet" har medverkat till skadan eller ökat skaderisken genom exempelvis sitt uppträdande i samband med brottet: Hur tolkar du denna regel gällande jämkning?• Hur bedömer man att en individ har medverkat till skada eller ökat skaderisken?• På vilket sätt kan en individ "genom sitt uppträdande i samband med brottet" visa på en skälig grund till jämkning?• Anser du att prostitution eller bruk av narkotika kan ge fog för att den skadelidande ökat skaderisken eller medverkat till skada?• Vilken typ av stöd brukar ni ge brottsoffer som ansöker om ekonomisk kompensation?• Hur många av era klienter har vetskap om deras rätt till kompensation?• Hur tror du att bedömningen om jämkning kan påverka för den sökande?• Vad anser du att man försöker uppnå med lagstiftningen?• Tycker du att man lyckas med detta mål?• Upplever du att det finns någon särskild problematik i rättsfall som involverar brottsskadeersättning?• Hur tycker du att den nuvarande lagstiftningen påverkar rättssäkerheten?• Skulle du säga att dina kriminalpolitiska åsikter stämmer överens med den syn som lagstiftaren har valt?• Slutligen, finns det något som du personligen skulle vilja ändra eller förändra i lagstiftningen?